

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Жене убице

(мастер рад)

Ментор
Доц. Др Дарко Димовски

Студент
Ива Антић
Број индекса: М007/15-О

Ниш, 2016.

САДРЖАЈ:

Уводна разматрања.....	1
I Уопштено о криминалитету жена.....	6
1. 1. Пол и род.....	7
1. 2. Положај и улога жене кроз историју.....	10
1.2.1. Положај жене кроз историју.....	10
1.2.2. Улога жене кроз историју.....	15
1. 3. Опште карактеристике криминалитета жена.....	18
II. Кривични аспект	20
2. 1. Општи осврт на убиства које врше жене.....	21
2. 2. Чедоморство као израз типично женског криминалитета.....	24
2.2.1. Уводна разматрања о чедоморству.....	24
2.2.2. Историјат чедоморства.....	25
2.2.3. Дефиниција и саставни елементи чедоморства.....	26
2.2.4. Класификације чедоморки.....	29
2.2.5. Криминалистичко истраживање чедоморства.....	30
III. Феноменологија убиства које врше жене.....	32
3. 1. Обим и структура.....	33
3. 2. Врсте убиства које врше жене.....	33
3. 3. Време, место, начин и средство извршења	34
3.3.1. Време и место извршења.....	34
3.3.2. Начин и средство извршења.....	35
IV. Етиологија убиства које врше жене.....	37
4. 1. Криминолошке теорије о криминалитету жена.....	38
4.1.1. Биолошке и психолошке теорије.....	38
4.1.2. Социолошке теорије.....	40
4.1.3. Мешовите теорије.....	41
4. 2. Ендогени фактори.....	44
4.2.1. Интелигенција.....	44
4.2.2. Темперамент.....	46
4.2.3. Карактер.....	47
4.2.4. Емоције.....	48
4.2.5. Мотивација.....	48
4. 3. Егзогени фактори.....	49

4.3.1. Породична средина.....	49
4.3.2. образовање и запослење.....	53
4.3.3. Социо – економски статус.....	53
4.3.4. Социопатолошке појаве.....	54
V. Виктимолошки аспект.....	56
5. 1. Однос са жртвом и допринос жртве.....	56
5. 2. Синдром злостављане жене.....	57
5.2.1. Насиље у породици.....	57
5.2.2. Појам и примена синдрома злостављане жене.....	61
VI. Емпиријски оквир.....	63
6. 1. Опис истраживања (предмет, циљ, узорак и методи).....	63
6. 2. Хипотезе.....	65
6. 3. Резултати истраживања.....	66
6.3.1. Феноменологија.....	66
6.3.2. Етиологија : егзогени фактори.....	69
6.3.3. Етиологија: ендогени фактори.....	71
Закључак.....	73
Литература.....	75
Библиографија и друга истраживачка грађа.....	77
Сажетак и кључне речи.....	78
Биографија.....	80

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

„ Цео век сам се надала да ће бити боље. Бог ми наопако пресуди, одлучих да га склоним из куће.“ Д. Р, жена убица

„ Ја сам зажмурила из страха да ме неће поново тући, и онда сам само осетила да ме је повукао за руке и онда је нешто пукло.“ М. М, жена убица

„ Убила сам га зато што је плакао.“ Л. Н, жена убица

„ Да сам хтела да је убијем, убила бих је сто пута за ових десет година.“ Ј. Е, жена убица

„ Размишљала сам пар секунди пре замаха, али решила сам да спасим три живота.“ М. М, жена убица

„ Мислим да сам себи дозволила да извршим једну врсту еутаназије. “ А. Д, жена убица

„ Отров сам јој дала у нервози, а не да је отрујем, већ да је смирим, пошто је плакала. Ја нисам знала да ће она умрети од тог отрова.“ П. Т, жена убица

... Колико парадоксалности и противуречја рађа синтагма „жена убица“?

Са једне стране жене, којима је природом дато да дају живот, традиционално посматране као нежнији пол, крхке у наметнутој инфериорности. Са друге, убиство, као чин одузимања живота, несагледив у својој свирепости и супериорности коју се убица усуђује да припише себи.

Жена, патријархалним диктатом одређена да буде пол мање вредности, бледа контура свог господара, одвајкада третирана као кућна потрепштина, као колатерална штета уз мираз. Столећима посматрана као машинерија која фабрикује потомство. Жена супруга. Жена домаћица. Жена мајка. Којим се год мисаоним акробацијама бавили сваку је другу реч пријемчивије спојити уз жену сем речи „убица“.

Убиство је несумњиво најбруталнији чин за који је способна људска рука, и један од тек неколицине аката који су по својој природи неопозиви, без могућности да се последице, импозантне по својој штетности, икада елиминишу. Као такво, одувек је привлачило и привлачи пажњу како стручне, тако и опште јавности, која бива привучена монструозношћу таквог једног чина.

Међутим, по неком скривеном, немом, а општеприсутном механизму, улога убице приписује се мушкарцу. Зашто је то тако и у модерном друштву? Јесу ли реликти традиције и родне социјализације толико дубоко укорењени да допиру до саме сржи људског рода, те успешно одолевају актуелним и савременом друштву иманентним покушајима изједначавања жена са мушкарцима у свим сферама? Зашто се онда жена и даље сматра мање подобном од мушкарца да изврши један такав чин као што је убиство?

Статистика, разноврсне студије и научне експертизе несумњиво су на страни мушкараца и неспорно је да највећи број убистава бива извршен од стране мушкараца. Ипак, иако се жене у руху убице јављају у доста скромнијем броју, ваљало би и њиховом испитивању посветити пажњу коју завређују.

Уколико се занемари указивани несклад у напред наведеној синтагми, из вела занемаривања ниче још већи број питања: Ко су жене које врше убиства? Која убиства оне врше? Кога најчешће убијају? Да ли и колико жртве доприносе таквом исходу? Колико често жене то чине? Када, где, како? И свакако, на врху пирамидалне структуре изнедрене питањима која жуде за каквим рационалним објашњењима, суверено стоји питање : з а ш т о жене убијају?

Комплексност истог захтева читаву мрежу објашњења саткану од теорија, те унутрашњих и спољашњих фактора који би жену могли нагнати и који је нагоне на тако нешто, уједно дајући бледу, а ипак препознатљиву контуру жене која то чини,

односно к а к в а је то жена која се усуђује на овај гнусни и сваке могуће осуће вредан чин. Показаће се, пак, да иако је у извесној мери могуће „укалупити“ жене убице у одређени профил, да је он прилично флексибилан те да успешно одолева било каквим покушајима стриктне шаблонизације, на основу које би се могло предвидети која би жена евентуално могла постати убица. Другим речима, ма колико застрашујуће деловало, свака жена може бити убица.

По природи ствари, неке су жене подобније да се нађу у овој презреној улози, и управо је и сврха овог рада да покуша да да одговор на питање које су то жене, уз искрени труд да се изнађу адекватни и веродостојни одговори на свако од наведених питања.

Структурално посматрано, рад се састоји из шест целина, уз уводна и закључна разматрања, при чему је првих пет посвећено теоријском оквиру убистава које врше жене, да би потом, у шестом делу, уследио емпиријски оквир добијен истраживањем на тему убистава извршених од стране женских лица, које је спроведено на узорку правоснажних пресуда Основног и Вишег суда у Нишу и Прокупљу, за период од последњих двадесет година (1996 - 2016).

Док уводна разматрања настоје да прикажу актуелност и значај одабране теме, односно представљају својеврстан путоказ кроз рад, дотле се прва целина рада бави уопштеним освртом на криминалитет жена. Говорећи о женама убицама, а не рећи ништа о женама био би апсурд, па се зато најпре посматра категорија пола и рода које се настоје што адекватније објаснити уз подвлачење демаркационе линије између њих, да би се потом прешло на што живописније портретисање положаја жене кроз историју и улоге коју је имала и коју има, те дочаравања динамичности једног, и претежне статичности другог. Затим се сагледавају опште карактеристике женског криминалитета, генерално узев, уз посматрање динамике и структуре истог, те врсте кривичних дела којима припаднице женског пола инклинирају.

Када је реч кривичноправном аспекту, коме је посвећена друга целина, потребно је нагласити да, кривичноправно посматрано, не постоје никакве специфичности у погледу врста и појавних облика убистава које врше жене у односу на убистава које врше мушкарци. Генерално, не постоје кривична дела код којих је пол извршиоца битан за остварење бића кривичног дела. Изузетак од тога представља кривично дело чедоморства, које је израз типично женског криминалитета, будући да се у улози учиниоца овог дела може наћи искључиво жена – мајка, те ће, сходно томе, овом кривичном делу и бити посвећена дужна пажња.

Након овакве увертире, следи део посвећен феноменологији убистава које врше жене. Поред каталога убистава које врше жене, феноменолошки аспект обухватиће и помно проучавање одредница као што су место, време, начин, односно средство које су жене (најчешће) користиле приликом извршења овог дела. Околности које чине мизансцен убиства често бивају од пресудног значаја приликом профилирања и проналажења учиниоца кривичног дела, и од још пресуднијег приликом настојања да се изнађу узроци, односно утврди етиологија таквог једног злочина.

Када је, пак, о етиологији реч, за разлику од феноменологије која је прилично мерљива и представља плодно тло за разноврне статистике, будући да су резултати лако подводљиви под црту, одговори постају доста флуиднији, с обзиром да је узроке, те факторе које доводе до хомицида јако тешко најпре поуздано утврдити, а потом и бројчано представити. Криминолошке теорије о криминалитету жена покушавају да донекле стргну вео тајновитости са етиологије, која упорно одбија да буде спутана било каквим премисама које би а priori довеле у везу са убиством интелигенцију жене, њен социјални статус, образовање, ранији живот, имовинске прилике или било који други фактор који би могао имати пресудан значај за извршење овог кривичног дела. Без обзира да ли је реч о егзогеним или ендогеним факторима, који представљају тему предметног одељка, нема неког сувереног правила које би се могло етаблирати и универзално примењивати, иако постоје тенденције да се исто знаје.

Пред сам крај, што не умањује његову битност, биће размотрен виктимолошки аспект, односно сагледавање кривичног дела из другачијег угла, кроз призму односа жртве и убице, као и евентуалног доприноса која је жртва потенцијално могла имати у извршењу дела. С обзиром на то да завидан број жена убица у убиству види једини начин и последње средство за окончање дужевременог, па и вишегодишњег насиља које је над њоме спровођено од стране убијеног, то ће знатна пажња бити посвећена објашњењу синдрома злостављане жене. Такође, немали број редова позабавиће се насиљем као таквим, односно његовим појавним облицима, не би ли се створила што потпунија и колоритнија слика положаја и сивица свакодневице злостављане жене – жене убице, никако у сврху оправдања њеног финалног чина, већ ради покушаја разумевања каузалитета код истог.

На самом крају рада, непосредно пре завршне речи, представљени су резултати поменутог истраживања, чиме овај рад, поред теоријске поткрепљености, добија и једну животнију, емпиријску димензију. Управо ће се на овај начин видети колико су, и да ли су уопште, односно у којој мери, теорија и пракса усклађене и какве кораке треба

учинити у правцу њихове што потпуније комплементарности. Поред описа истраживања и представљања методологије, узорка и циљева, приказане су и хипотезе које истраживањем јесу, односно, евентуално, нису потврђене, да би овај оквир емпиријске природе коначно био комплетиран резултатима спроведеног истраживања и њиховим тумачењем.

Целина рада заокружена је закључним запажањима која обухватају како сиже рада, тако и критички осврт на постојећа решења у пракси и законодавству, уз евентуалне сугестије којима би се покушало утицати на несавршености овог механизма, не би ли се оне свеле на најмању могућу меру.

I УОПШТЕНО О КРИМИНАЛИТЕТУ ЖЕНА

Једна од кључних и незаобилазних речи савремене криминологије несумњиво је пол. Иако се вековима уназад веровало да је криминалитет претежно, ако не и искључиво мушка појава, те да светом криминала суверено владају само мушкарци, ипак постоје, додуше у скромном броју, и истраживања на тему криминалитета жена. Међутим, будући да су оскудног обима, то је условило дефицит теоријског материјала о женском криминалитету. Женски криминалитет често завршава као фуснота у радовима о криминалитету мушкараца који претендују да буду радови о криминалитету уопште (Игњатовић, 2009 : 372). Сматра се да је тишина на тему женског криминалитета трајала скоро четврт века, од публикације Ото Полака „Криминалитет жена“ 1950.године па до појаве књига „Сестре у злочину“ Фреде Адлер и „Жене и криминалитет“ Рите Симон 1975. године (Miller, 1986). Од средине 70 - их било је доста дискусије на тему природе, обима и стопе женског криминалитета у поређењу са мушким (Flowers, 1995).

Говорећи о женском криминалитету, еминентни криминолог Ото Полак указивао је на то да се он може назвати „скривеним злочином“. (Islam, Banarjee, Khatun, 2014). Међутим, у свом истраживачком чланку, Ислам и Катун су показали да највећи део женског криминалитета отпада управо на криминалитет насиља. Много је теорија развијено да би се утврдило зашто је учешће жена веће у оквиру криминалитета насиља, него код осталих облика криминалитета.

Криминалитет жена тумачи се као одступање од „уобичајене женствености“, односно девијација нормативног феминитета који је омеђен типичним женским особинама као што су материнство, самилост, крхкост, колебљивост, мања физичка снага, плашљивост, неагресивност, покорност, већа емотивност и већа емотивна нестабилност... Дакле, сматра се да жене које се одају криминалитету карактерише одсуство поменутих особина, или њихово присуство у минималној мери. Жене које ступају у криминал посматране су као претерано мужевне, поремећене или ненормалне. (Крон, Павићевић, 2015 : 91). Окретање жена злочину посматра се као перверзија или као побуна против природних, женских улога (Игњатовић, 2009 : 373).

Управо се зато најпре настоје објаснити категорије пола и рода, односно биолошке и социолошке детерминанте тога шта се сматра „мушким“, а шта „женским“ понашањем, почев од рођења, од „жигосања“ плавом, односно розе бојом, па кроз читав живот, те се покушава дати одговор на древно питање Тертулијана „Quid est mulier?“. Затим ће бити размотрена улога жене, односно евентуална еволуција њене улоге, од најстаријих дана

па све до савремених друштава и диктата њима својственим. Иако је њена улога у највећој мери остала неизмењена, ипак је, с обзиром на промене положаја жене у друштву, и она осцилирала у благим таласима. Са друге стране, положај жене у друштву се драстично мењао, те ће и томе бити посвећена потребна пажња. Коначно, биће извучене главне црте, особине које контуришу женски криминалитет, стварајући обресе све познатије друштву, имајући у виду да женски криминалитет, иако и даље мање заступљен од мушког, престаје да буде раритетна појава.

1.1. Пол и род

Пол је једно од главних дистинктивних обележја које се стиче рођењем. Ова почетна, биолошка разлика између мушкараца и жена, представља предуслов за све потоње разлике и неједнакости између ове две категорије људских јединки. За разлику од пола, који представља биолошку категорију у коју смо рођењем сврстани, и који се односи на анатомску и физиолошку различитост која је самим чином рођења дата, род је социолошка категорија, односно друштвено обликовани биолошки пол жена и мушкараца (Бок, 2000: 4). Род је у свакој култури најважнија категорија организације културних и друштвених односа (Николић Ристановић, 2000 : 37). Насупрот биолошким (полним) разликама које су непроменљиве и постојане у току читавог живота, ова се статичност не може приписати родним улогама, које су флексибилније и условљене различитим историјским периодима, културама, социјалним амбијентима, те диктатима различитих поднебља.

Према члану 3. Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици, род означава друштвено одређене улоге, понашања и атрибуте које дато друштво сматра прикладним за жене и мушкарце (Бок, 2000 : 4). На овај начин, друштво се јавља као главни детерминатор тога које ће се особине, понашања, ставови, улоге, поступци етц. сматрати женским, а које мушким. Притом, не треба занемарити завидну улогу коју има традиционална социјализација, успешно каналисана кроз генерације, методом преноса „са колена на колено“, која почиње још колико са првим плачем беба, од којих се мушка облачи у плаву, а женска у розе одећу. Потом, читаво њихово детињство бива баждарено очекивањима породице и друштва о томе које је понашање „нормално“ за дечака, а које за девојчицу. У складу са тим, од дечака се очекује да буде несташан, неустрашив, живахан, ратоборан, бунтовник, независтан, усмерен „од куће“ а не „ка кући“, док се присуство свих ових особина код девојчица сматра (вишеструко) непожељним.

Родне улоге нису засноване на биолошким или физичким предиспозицијама, већ су резултат стереотипа¹ и претпоставки шта жене и мушкарци могу и треба да раде (Бок, 2000 : 5). Неки од тих стереотипа приказани су у следећој табели (Бакшић – Муфтић, 2006 : 19) :

Табела број 1 : Психолошки стереотипи

Особина:	Мушкарац	Жена
Интелектуалне особине	Креативан, бистар, објективан, склон теоријским идејама, смисао за математику, разложен	Интуитивна
Ниво активности	Плаховит, активан	Пасивна
Агресивност	Борбен, циничан	Лукава
Доминација, самопотврђивање	Потреба за моћи, потреба за славом, амбициозан, заповеднички смисао, самоуверен, потреба за угледом, каријериста, потреба за афирмацијом	Слаба, нестабилна
Аутономност, зависност	Патриота, смисао за ризик, независтан	Потреба за поверавањем другима, потреба да се свиђа, кокетна, послушна
Осећајна стабилност	Одлучан, непоколебљив, одмерен, смирен	Каприциозна, хистерична, осећајна, плашљива, емотивна, детињаста
Механизми контроле:	Дисциплинован, искрен, методичан, организован, строг	Брбљива, извештачена, тајновита, лакоумна, лукава
Афективна оријентација, сексуалност	Бестидан	Умиљата, пријатна, склона удешавању, потреба да има децу, потреба за заљубљивањем

¹ Реч стереотип потиче од грчких речи крут, чврст и отисак, а означава слике, односно представе у главама које шаблонизовано објашњавају догађаје о којима не постоји довољна обавештеност, унапред им приписујући одређену ноту, позитивну или негативну.

У оквиру глобалне политичке економије постоји трајни легат бинарне конструкције рода који жене и женскост суштински разликује од мушкараца као инфериорне, те следствени стереотипи девалвиране женствености продукују родне дихотомије јавних и приватних сфера (Крон et al. 2015 : 88).

Са друге стране, Шери Ортнер, пак, указује на везу између женског и природе, наспрам везе мушког и културног, односно друштвеног (Ортнер, 1974 : 101). Притом, стално је присутна тенденција културе да покори и превазиђе природу, где се може увидети аналогија са истим оваквим односом између полова. Симон де Бовоар, указује да је женка више него мужјак жртва врсте (Симон де Бовоар, 1982 : 94), односно да је жена више од мушкарца потчињена врсти, њена је анималност очевиднија (Симон де Бовар, 1982 : 322). Психоаналитичари су истицали да разлике између полова настају у такозваној „фалусној фази“ у којој анатомско разликовање између полова добија посебан значај и у коме се код девојака јавља „комплекс кастрације“, међутим данас је све прихваћеније схватање да посредовање других у животу детета доводи до раздора, па се тако дечак осуђује на сурову независност, а девојчица на покорну пасивност (Константиновић – Вилић, 1986 : 3).

1.2. Положај и улога жене кроз историју

*„Од свега, ах, што има душу и живот
Ми смо жене најбеднија бића!
Својом прђијом морамо да купимо мужа -
И што је још горе од тога:
Наше је тело од тада његово.
И увек постоји страшна опасност.
Какав ће он бити, добар или рђав?
Јер, развод је за жену увек мрља.
Ти свом суђенику не смеи налазити мане.
И кад се уда за људе са новим навикама и ненавикнутим обичајима
Она сама – пошто је нико не учи –
Мора докучити природу свога мужа-
И ако нам све то срећно испадне за руком,
И ако наш драги радо и весело живи са нама,
Тада се нашем животу може позавидети.
А иначе – боље је бити мртав – Човек, ако му је кућа омрзла
Налази изван ње оно што ће,
Ублажити тугу његове душе,
Код пријатеља, код вршњака својих.
Ми имамо да гледамо само једног.
Велите нам да живимо угодно, безбрижно
У кући, док ви битке бијете!
Будаласта заблуда, радије бих три пута
Била у борби, него се једанпут породити.“ (Бакшић – Муфтић, 2006 : 65)*

1.2.1. Положај жене кроз историју

Наведени стихови Еурипидове Медеје требало би да помогну у контурисању третмана жене од стране мушкарца, породице, па и читавог друштва. Сматра се да је жена први човек којим се други човек послужио као средством (Недовић, 2005: 82).

Од Аристотела па све до модерног периода разлика између мушкараца и жена се читавала из космичких дихотомија топлог и хладног (Милојевић, Марков, 2011 : 351). Аристотеловска теза о активном мушком и пасивном женском принципу преживела је у

оној мери да се чак и данас, нарочито у руралним крајевима, мушкарац доказује зачећем, односно стварањем и рођењем мушког детета, док се жена деградира рађањем женске деце и сматра одговорном због тога. Једнако се сажаљева онај који уопште нема деце и онај који има само кћери (Николић – Ристановић, 2000 : 46). На просторима бивше Југославије, можда је најдрастичнији пример Црна Гора, у којој се у многим случајевима рођење мушког детета дочекује као рођење детета, а женског коментаром „куја кују родила“, док имати сина јединца не значи имати једно дете, већ имати једно мушко дете без обзира на број женске деце (Бакшић – Муфтић, 2006 : 25). Изрека која и дан данас егзистира у нашој држави, независно од географских координата и степена урбанизације места, а која симболизује успех или добар почетак, јесте „прво, па мушко“.

Свеопште обезвређивање жена треба узети као аксиом универзално важећи у свим друштвима и временским раздобљима, са мањим или већим осцилацијама при чему се она јавља у најразноврснијим, опонирајућим улогама у распонима Девица Марија – Ева, Лолита – Лилит, жена мајка – пословна жена, породична жена – жена од каријере.

Посматрано хронолошки, ваљало би поћи од сумерског и вавилонског друштва, као типичних репрезентата древне источњачке културе, у којима мушкарац јесте представљао доминантну фигуру, међутим, за разлику од многих истодобних, па и потоњих друштава, и жена је уживала прилично широку сферу слободе, која се пре свега огледала у поседовању правне и пословне способности, што је само по себи изузетно значајно. Хамурабијев закон² показује да муж није имао право живота и смрти над својом женом, те да му је било забрањено да је се одрекне у случају њене озбиљне болести. Муж је имао право уживања мираза, али не и својину над њиме, док је жена задржавала свој мираз и личну имовину, имала право на развод и саодлучивала у породичним питањима, иако је и даље њена судбина била рађање и подизање деце (Бакшић – Муфтић, 2006 : 54). Са друге стране, мушкарчева супрематија је далеко израженија у асирском друштву које жени строго забрањује абортус, а за чедоморство и напуштање детета предвиђа казну набијањем на колац.

Субординација жена у најтешњој је вези са конструкцијом поделе на приватну и јавну сферу, старом скоро колико и антички полис (Вујадиновић, Станимировић, 2009 : 368). Грчка цивилизација јавља се као доминантно мушка партријархална култура, те

² Чл.148 Хамурабијевог законика

она за жену не оставља простора у јавној сфери.³ Жене у Атини никад нису досезале грађанску зрелост и пословну способност, имале су ограничену слободу кретања, те обавезу ношења вела на јавним местима, нису се образовале нити су по свом избору ступале у брак, нису имале права у односу на децу, нису имале осигурану имовину нити једнак положај у случају развода брака (Бакшић - Муфтић, 2006 : 59). За разлику од Аристотела који је заговарао потчињеност жена мушкарцима, Сократ се залагао за равноправност између полова, док је Платон у конструкцији идеалне државе признавао једнакост женама и мушкарцима у способностима и могућностима да обављају све послове, укључујући управљачке и војне, односно одрицао је доминацију и супериорност по основу полне припадности, полазећи од претпоставке да не постоји ниједан посао у држави који би припадао искључиво женама само зато што су жене (Бакшић – Муфтић, 2006 : 33).

Што се старог Рима тиче, положај жена је био нешто бољи од Атињанки. Жене су имале право учешћа у јавном животу, међутим ипак се нису сматрале довољно способним да управљају својом имовином, већ је то уместо њих чинио татор. Међутим, у овом је друштву постојала апсолутна надмоћ патер фамилијаса, што је довело до потискивања жена на друштвене маргине, односно њихове друштвене изопштености, која је, иако у мањој мери у односу на Грке, ипак постојала. Шта више, Римљанка је била изједначена, правно посматрано, како са децом, тако и са умно оболелим особама. Однос према жени, стари Латини исказали су сентенцама, при чему остаје нејасно да ли су оне плод ума мизогиниста или је ово била код свих општеприсутна представа о женама:

- *Bonum est mulierem non audire* . (Добро је не слушати жене.)
- *Femina, causa fuit humanae perditionis* . (Жена је узрок људске пропасти.)
- *Malo in consilio feminae vincunt viros*. (Када се ради о злоби, жене побеђују мушкарце.)
- *Sub longis tunicis brevis est animus mulieris*. (Испод дугих хаљина жене крије се кратка памет.)
- *Viribulis officiis ne fungantur mulieres*. (Жене нека не обављају мушке дужности.)

³ Мит говори да су жене изгубиле политичка права јер су своје право гласа искористиле тако што су за име свог града изабрале име богиње Атене, насупрот могућности гласања за Посејдона и давања његовог имена граду (Бакшић – Муфтић, 2006 : 57 - 58)

У хришћанској култури, њен је лик изграђен на крајностима, односно осцилира између Девице Марије, симбола невиности и чедности, и Еве, главног кривца за први грех, при чему кантар њеног (не)морала често претеже ка потоњем. Библијско је предање да је мушкарац настао „по лику Божијем“, као симбол душевног и доброг, док је жена третирана као друга крајност – она је грешно тело, зло, ђавоља саучесница.

За жену је, у нашем традиционалном поимању, како показује семантичко истраживање Никите Толстоја, везан следећи низ негативних полова бинарних опозиција: леви, западни, доњи, задњи, каснији, парни итд (Ортнер, 1974.). Кабакова (2001) такође у том смислу наводи да је „Жена мушкарцу супротстављена као лево десном, као негативно позитивном.“ Мушкарац је позитивни принцип – жена његово искушење, мушкарац је разум, симбол стабилног поретка – жена је ирационална, склона дослуху са демонским силама, магији, она је зла вештица (Бакшић – Муфтић, 2006 : 22). Управо из тог разлога, она је кажњена још од прапочетка. „ **А жени рече: теби ћу отежати муке трудноћа твојих; у боловима ћеш децу рађати а жеље ће те вући ка мужу своме, али ће он над тобом власт имати.**“ Постање, 3, 16.

Посматрано кроз призму цркве, рађањем деце, жена испуњава своју примарну, а по виђењу многих чак и у данашње, савремено доба - једину обавезу: репродукцију. Презрив однос према жени нероткињи сликовито дочаравају следеће изјаве:

„Жена није жена док не роди.“ Краус

„Жена без порода, дрво без плода.“ Миљушковић

Црква је такође била та која је дуго држала вето на образовање жена и снажно се томе противила, сматрајући да је улога жене у потпуности исцрпљена мајчинством, па је тако тек 1863. године женама дозвољено да студирају на Универзитету у Цириху, док се на Кембриџу и Оксфорду ово њихово право развило тек 1870, односно 1878. године (Вујадиновић et al. 2009 : 64).

Третирање женског пола као „другог“ пола, а жене као инфериорнијег бића трајало је вековима, без неке видне еволуције, о чему сведоче следеће изреке (Милојевић et al. 2011 : 16), хронолошки посматране :

Аристотел, 4. в. п. н. е. : И треба да жене посматрамо као бића која су деформисана, иако та бића која су деформисана настају приликом редовног природног процеса.

Свети Павле, 1. в. п. н. е. : Глава жене је мушкарац...јер није мушкарац настао од жене, већ је жена настала од мушкарца.

Фридрих Хегел, крај 18. века: Разлика између мушкарца и жене је иста као и разлика између животиње и биљке.

Ниче, 19. век: Да ли идеш код жене? Немој да заборавиш бич.

Дарвин, 19. век: Главна разлика између интелектуалних моћи два пола приказана је путем веће надмоћи мушкараца у било којој области које се лати, без обзира да ли је у питању дубока мисао, разум или имагинација, или једноставно употреба чула и руку.

Жена је постала већина становништва у положају потлачене мањине (Недовић, 2005: 54). Однос према жени и њен положај у есеју „Сопствена соба“, сликовито дочарава Вирџинија Вулф нудећи аутентичан женски одговор на питање зашто нема, односно, зашто је тако скроман број жена у енглеској књижевности (Бакшић – Муфтић, 2006 : 72) :

„ Изгледала је као домаћица, стара госпођа са карираним шеширом закаченим великим брошем, седела је у плетеној столици наговарајући шпанијела да погледа у фотоапарат, са насмејаним, али ипак напетим изразом, као да зна да ће се пас померити чим блиц севне. А да се којим случајем бавила бизнисом, да је постала власница фабрике за производњу свиле или магнаткиња на берзи, да је оставиле две или три стотине хиљада фунти Фемеуму, ми бисмо вечерас опуштене седеле и теме нашег разговора би биле археологија, ботаника, антропологија, физика, природа атома, релативитет, географија. Само да су г-ђица Ситом и њена мајка, и пре тога њена мајка, научиле велику уметност прављења новца и свој новац завештале, као њихови очеви, и пре тога њихови дедови, за оснивање лектората и професура, награда и стипендија намењених своје полу, ми бисмо вечерас веома подношљиво вечерале овде горе јаребицу и боцу вина, надале бисмо се, без потребе за прекомерним самопоуздањем, да ћемо пријатно и достојанствено провести живот у заклону једне од професија која је обдарена општим образовањем. Можда бисмо нешто истраживале или писале, лутале по вредним местима наше планете, седеле размишљајући на степеништу Партенона или бисмо у десет одлазиле у канцеларију и враћале се кући у пола пет да мало пишемо поезију.“

Патријархална, столећима негована слика која представља доминантног мушкарца и крхку жену у његовој позадини, преживела је многа искушења (Бакшић - Муфтић, 2006 : 17). Положај жене се, захваљујући немалом броју борби за њихова права, почев од покрета сифражеткиња, па све до савремених феминисткиња, у драстичној мери побољшао, међутим њене су улоге, углавном остале неизмењене, уз присутну дихотомију јавне и приватне сфере, при чему су жене омеђене границама ове потоње. Чак и онда када се одваже покушајем комбиновања успешности и у једној и у другој, такав се њихов корак сматра ризиком суи генерис.

1.2.2. Улога жене кроз историју

Што се тиче женских улога, оне се најгрубље могу поделити на:

- Продуктивне (односе се на стицање зараде обављањем посла ван куће)
- Репродуктивне (везане за одгајање деце и обављање послова у домаћинству)
- Јавне послове (и даље је изражена маргинализација, и укључивање жена у мањем броју у односу на мушкарце ⁴).

Модерно друштво покушава да исфорсира подједнаки значај продуктивне и репродуктивне улоге жене. Иако би јој у редовним околностима годило да буде призната и у другим сферама, а не само на пољу „фабриковања потомства“, ипак се жени на овај начин ствара импресиван баласт и наметнута тензија да буде, односно покуша да буде успешна у свим овим улогама.

Бакшић – Муфтић указује на везу између милитаризације друштва и маргинализације жена. Ова је повезаност препозната из разлога што је симбол милитаризованог друштва мушкарац способан да носи оружје, борац, ратник, заштитник, док се за жену традиционално сматра да се не може остварити ни у једној од поменутих улога, те се она у контексту рата може третирати само као ратни плен. „Најгоре проклетство које притиска жену је то што је искључена из ратних похода, човек се издиже изнад животиње не давањем, већ стављањем живота на коцку. Зато је у људском роду супериорност додељена не полу, већ ономе који убија.“ (Бовоар, 1982 : 92)

Феминистичка теоретичарка Џин Бетке Елштајн међу првима је проблематизовала поделу на јавно и приватно у својој књизи „Јавни мушкарац, приватна жена“ 1981. године, (Милојевић et al. 2011 : 283). Она самим насловом јасно указује на маскулинизованост јавне сфере која се задржала у извесној мери и до дана данашњег. Појава вишка производа била је та која је извела мушкараца преко кућног прага у сферу која ће се потом, вековима касније, сматрати мушком – јавна сфера, истовремено бацајући жену у стеге и окове приватне сфере.⁵ Фридрих Енглес (1947) наводи: „ Свако од њих двоје је господар у свом подручју, мушкарац у шуми, жена у кући“. Иако је на

⁴ Чак и онда када то није случај, присутна је дискриминација у погледу висине зараде, боље плаћености мушкараца за исти рад, односно неосноване немогућности напредовања или споријег напредовања жена у каријери у односу на мушкарце. Ова је појава позната под називом „стаклени плафон“. Реч је о појму који се употребљава од 1987. године како би означио појаву неписане немогућности жена да достигну врх лествице у пословној хијерархији. Супротно томе, њихово је деловање и напредовање у каријери ограничено на мање цењена, мање плаћена и радна места на којима је сконцентрисано мање моћи.

⁵ До првих озбиљнијих промена у положају жена долази у току Првог светског рата, када жене, услед дефицита мушкараца, преузимају мушке послове, свесне да могу много више од улоге домаћице и отприлике у то време крећу у борбу за остваривање својих права.

такозваним местима моћи данас има више него у било ком ранијем историјском периоду, и даље се може рећи да постоји подзаступљеност жена у јавној сфери. И онда када јој се повере послови у јавној сфери, ван куће, поверавају јој се послови који се могу описати као припремни послови, парцијализовани, фрагментарни, споредни, репетитивног карактера, некреативни, без разноликости, шаблонизовани, монотони. Граматичко – семантичким тумачењем израза „жена одлази да ради ван куће“, може се закључити да се то исто не говори за мушкарца, за њега се подразумева да је већ ван куће, да не постоји кућа из које би изашао, јер он у њој никада није ни био, то је искључиво женско обитавалиште.

Сведоци смо да се у систему масовних комуникација и даље негује слика успеха коју симболизује паметан и способан мушкарац, активан на економској, јавној и политичкој сцени – дакле у традиционално „мушким“ сферама доказивања, а женама је остављена лепота, способност успешних секретарица, медицинских сестара, социјалних радница, оданих супруга и пожртвованих мајки - што су традиционално „женски“ послови помоћи, бриге и кућног амбијента (Бакшић – Муфтић, 2006 : 17 - 18). Женски рад и активности у оквиру домаћинства који се третирају као неплаћени, неквалификовани, те „природни“, стоје насупрот величању мушке активности у јавној сфери као плаћене, продуктивне и моћне. У стварању овакве слике, енормну улогу имају средства мас – медија, нарочито када се има у виду живот у модерном, информатичком друштву. У својој књизи „Media women“, Ђоја Ди Кристофаро, која је истраживала постојећи имиџ жена у дневним новинама, недељним магазинима, стручној литератури и слично, показује да је главна карактеристика медијског имиџа жене слика глупаве домаћице, објекта секса или секс симбола, при чему она као образац узима лик Мики и Мини Маус. Са једне стране, Мики симболизује мушки стереотип, он је интелегентан, домишљат, одговоран, уљудан, пријатан, вољен, поштован и ретко греша, док његову пратиљу Мини, стереотип женствености, одређују сасвим друге особине: Мини је добра девојка и пуна здравог разума, али је истовремено и лакомислена, савршена домаћица, обувена у препознатљиве црвене ципеле, са главном преокупацијом да лепо изгледа и да буде сигурна да је она Микијева изабраница (Бакшић – Муфтић, 2009 : 18).

Повезано са тим, немогуће је не осврнути се на двоструки полни морал који битише од најстаријих дана па све до данашњег времена и присутан је у готово сваком европском друштву, а нарочито својствен балканском менталитету. Као такав, овај морал двоструких аршина ствара себи два нужна пратиоца: проституцију са једне, и

прељубу са друге стране. Тако конструисан, овај асиметрични полни морал диктира и то да се у сфери сексуалних деликата жртва (жена) углавном третира као кривац, као неко ко је допринео извршењу овог дела („носила је кратку сукњу“, „била је голишаво одевена“, „шта је тражила сама у мрачним улицама“..), док се мушкарац оправдава под паролом да је био изазван. Несумњиво, чињеница је да би жена морала да статира у границама у којима дама остаје дама, а не постаје будоарски инвентар, али оваква замена теза којом жртва подлеже двострукој виктимизацији и пада под баласт осуде и прекора, са намером да јој се прилепи етикета кривца, крајње је недопустива. Овакав морал даље омогућава и то да се на превару мушкарца гледа као на нешто природно, нормално, односно акт који не подлеже никавој осуди, док се на превару жене гледа потпуно другачије. Жени прељубници приписује се низ негативних особина, бива осуђена од стране околине и етикетирана као друштвено неприхватљива, девијантна. Тако Прудон, познат по својој изреци да се „жена не урачунава, она је апсорбована својим мужем“, нуди две могућности за жену: „или је домаћица или куртизана“ (Недовић, 2005 : 29), не остављајући простора ни за какву компромисну варијанту.

Нажалост, могло би се закључити да о којој год животној сфери говорили, за жену често није било компромисних варијанти, на њену штету. Иако Устав Републике Србије из 2006. године прокламује једнакост полова, остаје дилема да ли је то још једно у низу мртвих слова на папиру и да ли је држава у којој живимо повољно тло за етаблирање оваквих правила. Такође, Влада Републике Србије је 2008. године донела Националну стратегију за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности, са циљем побољшања положаја жена и што потпуније интеграције прокламованог принципа родне равноправности. Међутим, чињеница је да, ма колико активни били феминистички покрети, какви год закони који теже да успоставе равноправност били, и колико год се еманципација ефикасно спороводила, ипак реликти традиције, која диктира да је жена биће другог пола, прожимају саму срж људског друштва, те их је немогуће у потпуности искоренити. Дакле, нереално би било очекивати да ће се у скорије време створити идеални амбијент у коме би положај и улоге жена биле потпуни еквивалент онима које су, по диктату природе и примитивних схватања, подарене мушкарцима и резервисане само (или претежно) за њих.

1.3. Опште карактеристике криминалитета жена

Једна од чињеница која свакако измиче оспоравању а везана је за криминалитет жена јесте да постоји статистички доказана мања стопа криминалитета жена од стопе криминалитета мушкараца. Постоји дуга историја есенцијализације насиља као капацитета који асоцира првенствено на мушкарце, игноришући капацитете жена да учествују у насиљу и да почине насиље (Крон, et al. 2015: 99).

Демонстрација физичке снаге, агресивност и насиље јесу особине које се приписују мушкарцу и као такве представљају идеалну базу за појаву криминалног понашања. Женско насиље, са друге стране, најчешће се повезује са нужном одбраном од насилних партнера, односно са постојањем синдрома злостављане жене. Постављање жена на „пиједестал моралности и социјалне супериорности“ онемогућава равномерну поделу одговорности коју подразумевају подједнака права, а насиље види искључиво као родни, а не као људски проблем, (Крон, et al. 2015 : 103). У циљу што објективнијег сагледавања, потребно је приступити неесенцијалистички, односно ослободити насиље родних одредница.

Ако је криминалитет у целини загонетка, онда је још парадоксалнији и необјашњивији развој женског криминалитета (Константиновић – Вилић, Петрушић, 2010 : 323) . Постојеће знање о женском криминалитету још увек је на јако ниском ступњу и прилично штуро, нарочито у поређењу са опсежним истраживањима која постоје о различитим видовима и облицима мушког криминалитета. Може се рећи да је дефицит у истраживањима женског криминалитета последица увреженог мишљења да је женски криминалитет безначајан, што је, пак, последица схватања да су жене генерално безначајне и невидљиве (Smart, 1977). Сматра се да је криминалитет пре свега „мушка појава“ и да су кривични закони писани од мушкараца и за мушкарце (Константиновић – Вилић, 1986 : 7). Статистичким подацима о квантитативној слици криминалитета жена замера се да нису довољно тачни због постојања велике тамне бројке у женском криминалитету, нарочито код побачаја који над собом врши сама жена, убиства детета при порођају и крађа из робних кућа (Константиновић – Вилић, 1986 : 11). Испоставило се да се жена и у области криминалитета, као и у свим осталим областима, третира као други пол.

Посматрајући пол извршиоца као критеријум учесталости поједних кривичних дела, Смарт разликује са једне стране дела за која је прописано да их може извршити само један пол (нпр: чедоморство или бављење проституцијом – прекршај који чешће чине жене) и дела која могу извршити припадници оба пола, али их у пракси претежно један

пол врши чешће од другог. Показало се да је крађа једно од кривичних дела које се сматра женским, мада је то последица чињенице да је број жена повезаних са крађом далеко већи од броја жена повезаних са било којим другим кривичним делом, те стога крађа добија, условно речено, „женски“ карактер, односно обележје женског злочина. Према Гибенсу и Принцу, који су 1959. и 1960. спроводили студију на тему крађе, жене које краду, краду најчешће храну, уобичајено мање вредности, као и одећу, док мушкарци обично краду храну, књиге и одећу али веће вредности (Смарт, 1977). Избор украдене робе може се повезати са улогом жене у индустријским друштвима, нарочито са њеном улогом снабдевача целе породице, односно са модним трендовима којима жене превасходно робују. Такође, женама је својствено и извршење кривичних дела која су везана за њену мајчинску улогу, као што је занемаривање детета, крађа детета, па чак и чедоморство, у случају нежељеног детета.

Ричард Киплинг тврдио је да су женке у свакој животињској врсти смртоносније од мужјака, док је Фридрих Ниче сматрао да је у освети и љубави жена много варварскија од мушкарца.

II КРИВИЧНИ АСПЕКТ

Када је реч о кривичноправном одређењу, већина законодаваца, међу којима је и наш легислатор, не прави разлику у дефинисању кривичних дела с обзиром на пол учиниоца. Без обзира што су све инкриминације у нашем законодавству одређене у мушком полу (што даје простора поборницима, односно поборницама родно сензитивног језика за даљу дискусију), сасвим је јасно да се оне односе на лица оба пола. Тако, жене се могу појавити у улози извршиоца било ког кривичног дела које може извршити и мушкарац. Самим тим, то важи и за убиства. Класичне облике убиства : обично убиство, квалификовано убиство и привилеговано убиство са свим њиховим врстама и подврстама, може подједнако извршити и жена, с тим што је истина да се жена доста ређе јавља у улози убице, нарочито код квалификованих облика убистава.

С обзиром на поменуто, односно да се кривичноправно посматрано, кривична дела убистава не разликују нимало у зависности од пола учиниоца, то онда неће бити придавана велика пажња објашњењу ових дела на кривичноправном терену, већ ће нешто више пажње бити посвећено касније, када се сва ова дела сагледавају кроз призму криминолога.

Но, изузетак од овога представља кривично дело чедоморства, код кога се, по природи ствари, у улози извршиоца може наћи само особа женског пола, и то мајка жртве. У складу са тим, овом кривичном делу биће посвећена значајна пажња, будући да је то типични репрезент женског криминалитета уопште, и женског убиства конкретно. Иако се ово дело може сматрати анахроним, с обзиром на то да се, у последње време дешава све ређе, односно готово да се и не дешава ⁶, ипак је у прошлости било довољно заступљено што га је учинило подобним за бројна истраживања. Исто тако, остаје отворена дилема да ли је све мањи број регистрованих чедоморстава одраз реалности, или можемо говорити о постојању сиве зоне и у овој сфери, односно све већем успеху прикривања овог дела од стране мајки којима ера у којој живимо даје све више могућности за тако што.

⁶ Према спроведеном истраживању о коме ће бити речи касније, које је представљено у емпиријском делу рада, према подацима из Основног суда у Нишу и Основног суда у Прокупљу, регистрованих случајева чедоморстава није било у последњих двадесет година (на територијама обухваћених њиховим надлежностима).

2.1. Општи осврт на убиства која врше жене

Као што је већ објашњено, жене врше исте врсте убиства као мушкарци: обично убиство, квалификовано убиство, привилеговано убиство. Уз поштовање према нашем легислатору, биће наведене његове инкриминације не би ли се могло схватити на који се начин остварује биће сваког од ових дела :

Обично убиство састоји се у умишљајном противправном лишењу живота другог лица без квалификаторних околности које убиство чине тежим или без посебних околности које убиство чине привилегованим.⁷

Када је реч о тешким убиствима, то су убиства код којих постоје квалификаторне околности које дело чине тешким. Дакле, код квалификованих, односно тешких убистава, дело је извршено на такав начин и под таквим околностима које му дају већи степен друштвене опасности, што доводи до тежег кажњавања. Тешка убиства могу се поделити према: начину извршења, побудама извршиоца, околностима извршења и последици, односно према особеностима жртве.

Према начину извршења, разликују се убиство на свиреп и убиство на подмукао начин. Убиство на свиреп начин постоји када учинилац наноси жртви прекомерне физичке и психичке болове, док убиство на подмукао начин постоји када учинилац напада на живот жртве прикривено, потајно, лукаво, у моменту када жртва то не очекује. Насупрот схватањима о физичким обележјима женског пола и женској природи којој није својствено вршење тешких злочина, поједини криминолози су истицали свирепост неких жена у вршењу убистава, која се огледала у склоности таквих жена да свог непријатеља не униште одмах, већ му нанесу највеће могуће болове и тако онемогуће за борбу (Константиновић - Вилић, 1986 : 62). Многи криминолози сматрају жену прототипом убице отровом, што се повезује са именима Борције, Теофаније из Палерма, Марије Спиноле, Марије Мадлен Добре (Константиновић – Вилић, 1986 : 73). Објашњење честе употребе отрова је њихова лака доступност, односно подобност да буду сакривени у храни или пићу, односно обдукцијом тешко откривени и неприметни. Последњих година нема случајева тровања од стране жена. Према досадашњој судској пракси један од чешћих начина убистава од стране жена - убиство мужа на спавању сматра се квалификованим обликом убиства на

⁷ Чл.113. Кривичног законика ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014)

свиреп и подмукао начин ⁸ (Константиновић – Вилић, Николић – Ристановић, Костић, 2012 : 113).

Када је реч о побудама, убиство из користољубља представља лишење живота другог лица у намери да се за себе или другог прибави материјална корист, која не мора да буде противправна већ и правно дозвољена. Учешће мушкараца је велико код убистава из користољубља, у стању алкохолисаности, код увреда ван брака и због неслоге у породици, док је овде проценат жена незнатан (Пешић, 1972 : 75). Убиство из безобзирне освете или других ниских побуда разликује се од других облика убистава по мотиву извршења који може да буде безобзирна освета или друге ниске побуде као што су мржња, злоба, завист, љубомора, похлепа, док се посебно тешком ниском побудом сматра крвна освета. Притом би ваљало нагласити да се жене ретко јављају као извршиоци убистава из крвне освете, будући да традиционално та „света дужност“ припада мушким члановима породице убијеног. Са друге стране, учешће жена у извршењу убистава у освети због љубоморе или мржње, неслоге у браку, отклањању препрека и због нетрепеливости знатно је веће (него у односу на убиства из користољубља, прим. аут.) (Пешић, 1972 : 75). Зато не чуди чињеница да је најмање учешће жена у извршењу убиства где се ради о односима чији су носиоци само или претежно мушкарци (Пешић, 1972 : 75). Насупрот томе, жене су извршиле знатно више убистава у поремећеним брачним односима јер су у њих подједнако укључене као и мушкарци. Према полу, убице из љубоморе су у 63,5% мушкарци, а остало жене, док се знатније учешће жена у извршењу ових него осталих врста обичних и тешких убистава објашњава тиме да су жене у тим односима ангажоване подједнако као и мушкарци и што су поремећајем тих односа подједнако тангиране као и мушкарци (Пешић, 1972 : 107). Мржња према жртви се некад испољава комадањем леша после наступања смрти, што одузима овом делу квалификаторну околност свирепости (Константиновић – Вилић, 1986: 63).

Постојање већег броја мушких извршилаца код одређених убистава, Пешић објашњава превасходно социјалним разлозима, односно (још увек) мањом интегрисаношћу жена у социјалне односе, што и не чуди, с обзиром на то да је његово истраживање датирано још далеке 1972. године. Данас, у складу са знатно већим

⁸ Постоји оправдана критика ове судске праксе јер овакав начин извршења убиства, које је уследило после дужевременог малтретирања и насилничког понашања мужа у браку, није израз подмуклости жене, већ је пре последица њене физичке немоћи, престашености, и одсуства сваке друштвене помоћи у тражењу излаза из, за њу, безизлазне ситуације.

укључивањем жена у друштвене односе и с обзиром на постојеће тенденције прерасподеле рада, ова објашњења постају у неку руку анахрона.

Мање учешће жена у извршењу обичних и тешких убистава објашњава се тиме што је код њих услед подизања деце више развијена свест и осећање о вредности људског живота него код мушкараца (Пешић, 1972 : 65).

С друге стране, учешће жена у извршењу привилегованих убистава је знатно веће, нарочито када се ради о кривичном делу чедоморства код кога се као извршиоци јављају искључиво жене. Као привилеговане врсте убиства, поред чедоморства, закон предвиђа и убиство на мах, лишење живота из самилости – еутаназiju и нехатно лишење живота.

Код убиства при порођају, дело чини мајка која лиши живота своје дете за време порођаја или непосредно после порођаја, док код ње траје поремећај изазван порођајем. Због осетљивости, репрезентативности и значаја овог кривичног дела биће посебно обрађено у наставку рада.⁹

Убиство на мах чини лице које лиши живота на мах друго лице при чему је доведено без своје кривице у јаку раздраженост, нападом, злостављањем или тешким вређањем од стране убијеног.¹⁰

Лишење живота из самилости састоји се у лишењу живота из самилости пунолетног лица због тешког здравственог стања у коме се то лице налази, а на његов озбиљан и изричит захтев.¹¹

Нехатно лишење живота састоји се у лишењу живота другог лица из нехата.¹²

Иако је жена у погледу кривичне одговорности и кажњавања изједначена са мушкарцем, ипак је, историјски посматрано, њој била ређе изрицана смртна казна што се објашњавало тиме да је жена извор живота и да се њеном смрћу прекида конкретна могућност рађања и продужавања врсте. Такође, пракса је да су женама убицама изрицане нешто блаже казне у односу на извршиоце истог дела супротног пола. Једно истраживање на узорку од 85 жена убица, показало је да женама у 96,5% изрицана казна затвора у трајању од пет до десет година, а у 3,5% случајева казна затвора од две до три године (Константиновић – Вилић, 1986 : 50). Поред тога, указује се на

⁹ Чл.116 Кривичног Законика ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014)

¹⁰ Чл. 115 Кривичног Законика ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014)

¹¹ Чл.117 Кривичног Законика ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014)

¹² Чл.118 Кривичног Законика ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014)

постојање „мушког кавалџерства“ према женама, чак и за најтежа кривична дела (Константиновић – Вилић, 1986 : 51), па се тако наводи да су полицајци мање склони да ухапсе жену, тужиоци је нерадо оптужују, порота невољно осуђује, мада се ово схватање ипак може третирати као застарело, будући да није иманентно савременом добу у коме живимо.

2.2. Чедоморство као израз типично женског криминалитета

„Ко се нађе да је убио оца, или матер, или брата,

Или чедо своје,

Да се тај убица сажеже на огњу“

Душанов Законик, члан 96

2.2.1. Уводна разматрања о чедоморству

Чедоморство је једино кривично дело из арсенала кривичног законодавства код кога се као учинилац може јавити искључиво особа женског пола, и то мајка жртве, те тако представља репрезентативни појавни облик женског криминалитета, и још конкретније, женског убиства.

Као једно од најгнуснијих кривичних дела, чедоморство је својом контроверзношћу одувек привлачило пажњу не само матичне средине у којој се догодило, већ и доста шире, пажњу како опште, тако и стручне јавности, носећи са собом салве негодовања и згражавања. Не постоји јединствени став на ову тему, што је додатно продубљује и чини још интригантнијом, подобном за дискусију и подједнако атрактивном различитим врстама стручњака: правницима, психолозима, психијатрима, гинеколозима, али и потпуним лаицима.

Поред осталих одредница нужно обојених негативним тоном, чедоморство је свакако и најнеприродније кривично дело, будући да, по природном току ствари, здрав и нормалан однос мајке и детета, односно мајке према детету, карактерише љубав и приврженост, чему овде не налазимо ни трага. Овим се кривичним делом потире природна веза љубави која постоји, или би макар, требало да постоји од стране мајке према новорођенчету. Шта више, застрашујуће је не толико одсуство поменутог, колико присуство мржње, беса, срамоте, презира и свега осталог што иначе, у редовним околностима, ни у ком случају не бисмо могли довести у контекст са релацијом мајка – дете.

Питање које се неминовно наметало још од древних времена, од када ово злодело датира, и намеће се и дан данас, иако су истраживања показала да овог дела има све мање, јесте (мада се до поузданог одговора још увек није дошло) : шта је то што натера једну жену да устане против себе саме, да се супротстави природи, да дигне руку на своје сопствено дете? Зашто је она привилегована у односу на друге жене убице и да ли постојећа аргументација ваљано оправдава привилеговани третман који ово дело има у нашем, али и у многим другим кривичним законодавствима?

Питајући се шта то натера једну мајку да своје дете убије, односно препусти извесној смрти, Лита Линцер Шварц закључила је да је много питања еволуирало из овог једног (Linzer Schwartz, Isser, 2012) : да ли мајка признаје или одбија да чак и самој себи призна чињеницу да је трудна? Какав је њен однос са родитељима? Какву улогу играју њена религиозна убеђења и ставови које вера намеће? Да ли се однос законодавца према абортусу пресликава и на његов однос према чедоморству? Коначно, да ли је детеубиство закаснела алтернатива абортусу, или је абортус, како многи тврде, чедоморство у раној фази?

2.2.2.Историјат чедоморства

Посматрано кроз историју, мењао се третман овог кривичног дела. Док је још од давнина сматрано једним од најтежих дела, данас оно ужива статус привилегованог кривичног дела у већини кривичноправних законодавстава, па и у нашем. Први трагови овоме сличном кривичном делу датирају из Библије и говоре о Авраму који је убио свог сина Исака. Сличан томе је и Медејин комплекс, где Медеја убија двојицу својих синова, зато што ју је муж напустио због кћерке краља Коринта. У Античкој Грчкој и Старом Риму, закон је чак наређивао извршење чедоморства у случајевима када су рођене слабе или деформисане бебе, из еугеничких разлога и зато што се сматрало да представљају терет за државу (Craig, 2004). Јапански аутори су 1981. године описали два облика убиства новорођенчади која носе јасна обележја јапанског друштва : Мабика – феномен који одговара „умишљајном убиству“ или контроли популације и Аномија – феномен који се среће у модерном друштву и синдром је „нежељеног детета“ (Ковачевић, Кеџман, 2005). Познато је и да су Ескимима убијали децу са дефектима или једно од двоје близанаца.

До 18. века сматрало се да је чедоморство најстрашнији злочин, те су у том смислу и биле прописане казне за њега у виду закопавања живе мајке, набијања на колац, мучења усијаним клештима, ослепљења, при чему се сматрало да је жена која учини

тако нешто монструозна и неприродна. Док се за било које друго кривично дело могао изнаћи некакав допринос жртве извршењу дела, овде чак није било простора ни за тако нешто, будући да не постоји никакав узрок за просипање дечије крви, нити је пак дете способно да пружи било какав отпор (Константиновић – Вилић, 1986 : 61). До блажег кажњавања за чедоморство дошло се прећутним признањем јавног мњења да за трудноћу није крива само жена, већ и мушкарац, мада делује да је још прећутније признање немоћи читавог друштва и још битније, државе, да ванбрачно новорођенче обезбеди а ванбрачну мајку прихвати и „реинтегрише“ у друштво.

Као што је већ истакнуто, у нашем праву чедоморство представља једну од четири врсте привилегованих убистава које наш Кривични законик препознаје, иако се поводом тога и даље у теорији ломе бројна копља, док је пак у пракси свеприсутно смањење броја извршених (или покушаних) дела чедоморства.

2.2.3. Дефиниција и саставни елементи чедоморства

Чедоморство, детеубиство или неонатацид (што потиче од латинског неонатус = новорођенче + оцидере = убити) синоними су за кривично дело које је у нас инкриминисано чланом 116. Кривичног законика који гласи:

„Мајка која лиши живота своје дете за време порођаја или непосредно после порођаја, док код ње траје поремећај изазван порођајем, казниће се затвором од шест месеци до пет година.“

Код овог дела, постоје три привилегована елемента, а то су:

- Објект напада је живо рођено дете
- Извршилац дела је мајка
- Време извршења дела је у току порођаја, односно непосредно након истог, услед поремећаја изазваног њиме.

Општеприхваћени су конститутивни елементи овог кривичног дела који се односе на то да је једини могући извршилац мајка и да је потребно да дете буде живо рођено, док постоји велика доза неслагања у погледу тога када је постојао поремећај и колико дуго је трајао. Притом, сваки од ових елемената због своје важности заслужује да о њему буде посебно дискутовано, што ће и бити учињено у наставку рада.

Са судскомедицинског становишта, за постојање чедоморства потребно је да буду испуњени следећи услови (Константиновић – Вилић, 1986 : 59) :

1. Да убијени плод важи као новорођенче (да пупчана врпца још увек није пресечена) и да оно још увек није подојено. Међутим, услов који се тиче подоја споран је, будући да постоје бројни случајеви убиства при порођају а после подоја.
2. Да је живо рођено
3. Да је намерно усмрћено од стране мајке
4. Да се такво усмрћење догодило за време новорођености која траје просечно 3 - 5, а најдуже 5 - 7 дана након порођаја

Што се тиче саме радње извршења, према природи те радње, разликују се активно и пасивно чедоморство. Активно подразумева да се радња извршења састоји у чињењу, најчешће је то гушење, дављење или повређивање, док се код пасивног чедоморства дело извршава нечињењем, односно неуказивањем помоћи неопходне за живот новорођенчета, напуштањем и сл. Иако теоријски постоји и активно и пасивно чедоморство, истраживања су показала да је занемарљив проценат пасивног чедоморства, односно пропуштањем мајке да врши своје мајчинске дужности..

Када је реч о објекту радње извршења, већина теоретичара наводи да плод постаје новорођенче од почетка порођајних болова мајке, док други сматрају да плод постаје новорођенче тек када је један део детета изашао из утробе. Моменат од када (и до када) се плод сматра новорођенчетом је битан не би ли се тај начин извршила диференцијација у односу на друга кривична дела, као што су недозвољени прекид трудноће (нарочито у оним законодавствима где је кривично одговорна и сама бременита жена, док код нас то није случај) и медицински иницирани случајеви уништења нерођеног детета ради заштите живота будуће мајке са једне, односно убиство детета са друге стране. Тек када се временски моменат од ког се плод третира као новорођенче и моменат до ког новорођенче још није постало одојче утврде са прецизношћу, може се знати да ли се ради о убиству детета при порођају или убиству детета (тешко убиство). У складу са овим последњим, поставља се питање колико дуго после порођаја дете има статус новорођенчета, где се наилази на став да је то моменат док не буде први пут подојено, а да се од тог момента сматра одојчетом. Судска медицина време од рођења до смрти детета најчешће процењује на основу промена на пупчаној врпци, у дигестивном тракту и крвотоку. Утврђивање поменутог момента има значај и за судску праксу која верује да се до тог тренутка сматра да траје и поремећај код мајке током кога је лишила своје дете живота.

Услов живорођености који се намеће подразумева да је потребно да дете буде живо рођено, без обзира да ли је након тога било способно за живот или није. Притом, није

од значаја да ли је рођено са физичким недостацима (притом се мисли на различите малформације и наказности), чиме се настоји заштитити свако дете још од самог рођења и спречавају се евентуалне злоупотребе које би се правдале потенцијалним постојањем каквих недостатака код детета. Право на живот не сме бити зависно од физичке способности за живот (Шаљић, 2010).

Ресникова класична студија чедоморства из 1970. године понудила је неколицину мотива којима се жена води приликом извршења овог свирепог чина (Linzer Schwartz et al. 2012). Чак 83% чедоморстава било је мотивисано тиме да је дете било нежељено, али је подвукао да је социјална стигматизација ванбрачности однела превагу. Са друге стране, Ресник је као мотив предвидео и порицање трудноће од стране мајке уз очекивање да ће дете на неки начин нестати, а када се то не деси мајка се одлучује на убиство. У многим другим случајевима, мајка не сме да обелодани истину својој породици из страха од беса, кажњавања или одбацивања од стране њене примарне породице.

Док су преостали конститутивни елементи кривичног дела чедоморства који се односе на субјект и објект извршења у теорији неспорни, дотле је постојање поремећаја нешто што изазива бројне дискусије и полемике у научним круговима. Наиме, да би се остварило биће кривичног дела чедоморства, неопходно је да радња извршења буде предузета у одговарајуће време, а то је у току самог порођаја, односно непосредно након порођаја, док код породиље постоји поремећај изазван порођајем. У студији од 60 жена које су убиле једно или више своје деце у временском периоду између 1879. и 1996. Левис, Бараноски, Буханан и Бенедек пронашли су да је 52% њих третирано као неспособне да им се суди, а чак 65% њих ослобођено због неурачунљивости (Linzer Schwartz et al. 2012). Овде се полази од тога да је породиља у наведеним временским периодима, услед порођајних болова, доведена у изузетно телесно и душевно стање и да из њене психичке и соматске неуравнотежености и лабилности проистиче поремећај њене моћи расуђивања, при чему овим нису обухваћени случајеви где уобичајени поремећаји који прате сваку трудноћу изазову или потенцирају већ постојеће душевно обољење (Константиновић – Вилић, 1986 : 60). На манифестацију поремећаја могу утицати егзогени фактори, као што су предрасуде околине, што се нарочито јавља у случају ванбрачне трудноће, или потешкоће око материјалног збрињавања детета и сл, који опет, са друге стране, узрокују ендogene поремећаје који егзистирају и у току трудноће, а највећи интензитет достижу у току

самог порођаја: срамота и страх од родитеља, страх да супружник не сазна да дете није његово, срамота или отпор у случају када је дете плод силовања, и слично.

Међутим, проучавањем постојеће судско психијатријске литературе, може се закључити да психијатрија ипак не признаје жени породиљи при нормалном току ствари никакав посебан психички статус (Константиновић – Вилић, 1986 : 60). Потребно је нагласити да се у сваком конкретном случају постојање поремећаја утврђује, а не претпоставља.

2.2.4.Класификације чедоморки

Када је реч о врстама жена које врше кривично дело чедоморства, Елфи даје класификацију према којој постоје три типа жена - чедоморки (Константиновић – Вилић, 1986 : 61):

1. Првом типу припада жена која потискује и одбија своју трудноћу. Овај тип жене се у току читаве трудноће самообмањује и завава, надајући се мртвом детету. Из тог разлога, она на рођење живог детета има одбрамбену реакцију, у виду напуштања детета и непружања потребне неге, услед чега дете умире. У основи оваквог њеног поступања најчешће се налази конфликтни однос мајке са околином која је морално осуђује. Углавном се ради о психички незрелој и лабилној жени.

2. Оно што карактерише други тип чедоморке је дуговремено планирање и разматрање како се ослободити детета, те је тако за овај тип породиље карактеристично да чедоморству претходи покушај абортуса, разуме се, неуспео. Овде се ради о егоцентричној жени која сматра да ће јој дете сметати у вођењу стила живота на који је навикла до тог момента, па је тако њен став према детету крајње непријатељски при чему се понаша без икаквог осећаја одговорности.

3. Између ових екстремних типова, налази се и трећи тип жене чедоморке, која је и најбројнија у пракси, на коју делују разноврсни фактори. Углавном је реч о објективном утицају неког лица : нпр. притисак брачног друга или родитеља у садејству са психичком конституцијом саме мајке, која у овом случају поступа преваходно из осећаја зависности коју има у односу на ту, њој битну, особу која врши притисак на њу у правцу ослобођења од детета.

Са друге стране, Ресник је на бази хомицидалних мотива разликовао пет типова убиства деце од стране мајке (Ковачевић, Кецман, 2005), односно пет типова чедоморки у зависности од тога да ли је убиство при порођају :

1. Алтруистичко (са суицидом или олакшавајућом патњом)

2. Психотично
3. Убиство нежељеног детета
4. Случајно убиство
5. Убиство из освете мужу

2.2.5.Криминалистичко истраживање чедоморства

Када је реч о криминалистичком истраживању, у случају смрти новорођенчета, треба утврдити да ли се ради о природној смрти, несрећном случају, чедоморству или тешком убиству (Вулама, 2009). Ту би најпре требало посебну пажњу обратити на разлику између плода и новорођенчета. Разлику је важно одредити јер од тренутка када плод постаје новорођенче зависи и правна квалификација овог дела. Медицински посматрано, новорођенчетом се сматра дете од почетка порога па до престанка физиолошке везе са мајком, што се чини пресецањем пупчане врпце. За биће кривичног дела чедоморства није потпуно потребно одвајање плода од мајке, те је дело могуће починити и у току порођаја. Притом, неће се радити о чедоморству уколико:

- Новорођенче усмрти нека друга особа осим мајке
- До усмрћења дође пре или касније, а не за време или непосредно након порођаја
- Дође до побачаја или порога мртворођенчета
- Ако смрт новорођенчета није резултат намере

У наведеним случајевима, учиниоци могу одговорати за извршење неког другог кривичног дела, као што је недозвољени прекид трудноће, или тешко убиство, или пак убиство на мах. У пракси, нарочито у руралним срединама, дешава се да мајке и остала родбина не пријављују мртворођену или побачену децу са циљем избегавања формалности и трошкова сахране, па се решавају тела мртвог детета бацањем на сметлишта, у јаме, закопавањем и слично. Међутим, овде се не ради о кривичном делу чедоморства већ би то евентуално могло бити кривично дело „повреда мира покојника“ (Вулама, 2009).

Од кључног је значаја у криминалистичком истраживању овог кривичног дела налаз и мишљење лекара обдуцента јер без децидираног налаза обдукције нема ни кривичног дела чедоморства. Да је у питању новорођеност показују остаци пупковине, сирасти маз на кожи, порођајна отеклина главе и мекониј у цревима. Живорођеност се утврђује судскомедицинским прегледом дететових плућа, али се може осим тога утврдити изјавама других људи о плачу, крику, мицању и боји коже порођеног детета (Вулама, 2009). Судскомедицинским вештачењем је, потребно утврдити и зрелост, донесеност

детета, при чему се сматра да је дете донесено уколико је рођено после 37. недеље трудноће, а донесеност се доказује тежином, дужином, добро развијеном хрскавицом уха и носа, ноктима на прстима шаке који прелазе јагодице, обимом главе између 35 и 45 цм и ружичастом бојом коже. За разлику од тога, побачена деца и недоношчад имају јаркоцрвену боју коже. Уколико смрт наступи интраутерино, пре или у току порођаја, ради се о мртворођености што искључује чедоморство, а то исто важи и за тзв. синдром „беле смрти“ – смрт у колевци која подразумева медицински феномен природне, изненадне смрти привидно здравог детета до 6 месеци старости.

III ФЕНОМЕНОЛОГИЈА УБИСТАВА КОЈА ВРШЕ ЖЕНЕ

„Злочин који жена чини циничнији је, порочнији и ужаснији него злочин мушкарца.“ Rukere

„Ретко је жена грешна, али кад јесте, превазилази мушкарца.“ (италијанска пословица)

„Перверзност жена је тако велика да је то невероватно чак и њеним жртвама.“ Каро

„Још једна страшна ствар по којој је женски рођени злочинац супериорнији у односу на мушкога је рафинирана, дијаболична окрутност којом извршава свој злочин.“

Ломброзо

„Можемо да потврдимо да, ако су женски рођени злочинци малобројнији од мушких, они су свакако много суровији.“ Ломброзо

Незаобилазно је приликом проучавања жена убица сагледати и феноменологију убистава која оне врше. Феноменологија убистава обухвата појавне облике, структуру, структуралне промене и динамику убистава (Константиновић – Вилић, 1986 : 64). За разлику од етиологије, феноменологија је прилично мерљива и подобна да буде приказана статистички, односно представљена процентуално.

С обзиром на пол, убистава су у нас претежно криминалитет мушкараца, јер највећи број учинилаца припада мушком полу (Пешић, 1972 : 75). Без обзира на то што жене врше мањи број убистава од мушкараца, недопустиво би било да то буде оправдање за непроучавање појавних облика овог злочина „у женској режији“. Међутим, иако је наука проверила, а статистика доказала мањи број убистава извршених од стране жена, ипак се поставља питање да ли су томе допринели и неки други фактори, као што је мушко кавалерство, благонаклоније гледање пороте на жену с обзиром на њену природу, или једноставно, већа успешност приликом прикривања злочина. Један број криминолога, који се бавио феноменолошким страном криминалитета жена, указивао је да се код одређивања обима овог криминалитета, посебно убистава, занемарује чињеница да жене у једном броју случајева после извршеног убистава извршавају самоубиство, због чега се не појављују у статистичким подацима као жене убице (Константиновић – Вилић, 1986 : 64). Исто тако, женама се углавном додељују споредне улоге (на шта су их навикле и остале сфере) као што су улоге подстрекача, помагача, па се самим тим зато често не сматрају женама убицама у правом смислу те речи.

3. 1. Обим и структура

Како се показало, подаци о броју жена убица веома су оскудни. Учешће жена у вршењу убистава у појединим земљама прати се у оквиру неке веће групе кривичних дела или се само дају подаци о учешћу жена у целокупном криминалитету, односно даје се преглед учинилаца појединих кривичних дела без обзира на пол (Константиновић – Вилић, 1986 : 66).

Подаци везани за простор бивше Југославије за период осамдесетих година прошлог века показују да се криминалитет жена изражавао једноцифреним бројевима, и варирао у распону 4 – 9 %, чак са израженим тенденцијама опадања у истраживаном узорку.(Константиновић – Вилић, 1986 : 67). У нашој земљи, однос између криминалитета мушкараца и жена варира, али се према судским статистикама креће у размери 1:5, а у броју осуђених на казне лишења слободе 1:10 (Константиновић – Вилић, Петрушић, 2010 : 323).

Према истраживању спроведеном у нашој земљи, удео жена у укупном криминалитету у периоду од 1999. до 2005. је био између 8,3% и 8,9% (Димовски, 2013 : 230). Тако је у САД од убистава, код којих је пол убице познат, 89,7% почињено од стране мушкараца. До сличних резултата дошла је и криминолошкиња Биљана Симеуновић Патић у својој докторској дисертацији, где је утврдила да је удео жена као извршитељки био 6%. Од 190 извршилаца обичног убиства, њих 12 је женског пола, што чини 6%.

3. 2. Врсте убистава која врше жене

Када је реч о врстама убистава које жене чине, треба имати на уму да је у прошлом веку чедоморство било најпопуларније женско убиство. Међутим, како скорашња статистика показује, оно данас није заступљено у већој мери. Разлози томе могу бити различити, почев од веће просвећености жена у погледу спречавања нежељене трудноће, преко њихове еманципације, па све до све вештијег прикривања овог кривичног дела. Остале врсте привилегованих убистава жене јако ретко чине. У истраживању спроведеном од стране аутора, свега је било једно убиство на мах.

Број жена убица се највише приближава броју мушкараца код извршења обичних убистава, док жене ређе него мушкарци врше тешка убиства, а и онда када то чине, углавном се ради о убиству на подмукао начин, пошто је општепознато да је тровање, коме је подмуклост иманентна, дуго било сматрано женским злочином. Говорећи о

мотивима, на страни жене се користољубље готово никад не јавља као мотив, те су тако пракси скоро непозната женска убиства из користољубља. Уместо тога, најчешће се као мотиви јављају љубомора (тешко убисто из других ниских побуда), настојање да се ослободи вишегодишњег терора и насиља, односно да заштити себе и евентуално се самоодбрани. Ово последње, нарочито имајући у виду да су најчешће жртве жена убица њихови брачни, односно ванбрачни партнери, и то готово увек они који су спроводили вишегодишње насиље над њима. У свим случајевима жена које су мужа убиле у нужној одбрани, жене су тврдиле да нису хтеле да убију своје насилнике, већ само да их спреће да они убију њих, јер су, по њима, насилници omnipotentни и оне се њих боје чак и када су мртви (Николић – Ристановић, 2000 : 112). У већини случајева убиства партнера, жене су се више пута обраћале за помоћ пре смртог исхода (Николић – Ристановић, 2000: 21). Међутим, горућа опасност јесте, како је пракса показала, ескалирање насиља након пријаве истог, и као честа последица тога, убиство насилника од стране злостављане жене.

3.3. Време, место, начин и средство извршења

3.3.1. Место и време извршења

Убиство, као предмет нашег интересовања, према истраживањима које је спровео криминолог Џонсон, је типично сеоско кривично дело, иако је истицао да је криминалитет уопште више особина града него села (Димовски, 2013: 210). Како криминолошкиње Константиновић – Вилић, Николић – Ристановић и Костић истичу, криминалитет жена везан је углавном за сеоску средину, како по месту извршења кривичног дела, тако и по боравишту извршилаца. Када је реч о месту извршења чедоморства, село се појављује чешће него град (Константиновић – Вилић, 1986 : 88), где је жена далеко упућенија на мужа, а само окружење патријархалније и хомогеније, са традиционалним схватањима о моралу, поготово када је реч о жени са ванбрачним дететом, према којој је сеоска средина немилосрдна. У ери индустријализације, чедоморство је престало бити деликт села, и померило се у град, заједно са сезонским радницама, које су често, због свог неискуства, бивале заведене а потом и остављене.

Затворен простор (соба, кухиња) у већини случајева је место извршења убистава, што је условљено чињеницом да су активности жена углавном везане за овај простор, будући да се и даље највећи број њихових свакодневних активности одвија у оквиру домаћинства, без обзира на то јесу ли запослене или не. Своју децу, жене убице су

најчешће лишавале живота у затвореном простору (стан, напуштена кућа), док би се у мањем броју случајева определиле за отворени простор (двориште, пољски ве-це), односно за бацање у реку или канал (Константиновић – Вилић, 1986 : 89).

С обзиром на годишња доба, према једном истраживању кретање убистава је такво да је најмање убистава извршено у периоду од јануара до фебруара, а највише у септембру и да је нешто више убистава извршено у топлијим годишњим добима (Пешић, 1972 : 44 - 45). Истраживање убистава у СР Немачкој показало је да месечна кривуља убистава достиже две највише тачке и то у децембру и јуну (Константиновић – Вилић, 1986 : 92), при чему упоредни подаци за Енглеску и Немачку показују да се у обе земље убистава највише врше суботом, а убистава из користољубља и породична убистава недељом. Сматра се да је у недељу прекинут радни ритам, многи људи не знају шта да раде, почињу да муче једни друге и недељна затегнутост прераста у озбиљан конфликт када се „наплаћују стари рачуни“, док се убистава која су извршена отровом у недељу објашњавају обичајем да се недељом увече богато једе, а када су у питању омиљена јела, апетит је велики те под овим околностима није тешко да се стави отров у јело (Константиновић – Вилић, 1986: 92).

3.3.2. Начин и средство извршења

Сазнавање начина извршења убистава је важно како би се створиле ефикасне мере превенције вршења убистава, а од начина зависи и правна квалификација дела (Димовски, 2013 : 218). Од начина зависи и правна квалификација дела. Када је реч о начину, односно средствима извршења, показује се да су у већој мери детерминисани својствима жртве, те што је жртва немоћнија, тим се више употребљава физичка сила на најједноставнији начин, без помоћних средстава. Притом, честе су и постморталне повреде. Тако, комадање леша може бити директна последица интензитета мржње коју оне осећају према својим жртвама (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 378). У оним случајевима када је извршењу претходила свађа са жртвом, или напад, жена је убијала предметом који јој је био најближи, међутим у колико је жена дуже времена жртва малтретирања она планира како да се ослободи тираније и насиља, па једини излаз и најједноставније решење види у убиству секиром, док жртва спава или је под дејством алкохола или пуца у моменту када жртва не очекује напад (Константиновић – Вилић, 1986 : 179). Говорећи о средству извршења, тек 25% чедоморки је приликом детеубистава користило нож или пиштољ (обично су биле голоруке), при чему је већи удео психотичних мајки које користе оружје (36%).

Резултати истраживања која ће бити подробније презентовано у емпиријском делу рада показали су да је у истраживаном узорку најчешће коришћено средство била секира. И Константиновић – Вилић као најчешћа средства извршења наводи секиру и нож. У ранијим периодима омиљено средство за убијање код жена био је отров, чије присуство је било тешко приметно, како од саме жртве, тако и касније, приликом евентуалне обдукције. Наводно је тровање било злочин Америке у 19. веку, нарочито застрашујућ по природи из разлога што нема начина да се примети његово извршење, односно покушај извршења, нити пак да се жртва од тога одбрани. Жене убице у Словенији најчешће убијају рукама и водом задављењем и утопљењем (од 36 жена 13 је убило овим средствима) (Константиновић – Вилић, 1986: 75).

IV ЕТИОЛОГИЈА УБИСТАВА КОЈА ВРШЕ ЖЕНЕ

Признајте! Има нечега у жени која врши убиство што нас натера да злочин посматрамо детаљније, због чега нас подилази језа и чини да будемо критичари док се запитамо „Зашто је то учинила?“ (Nalera, Pfefferman, 2013). Пажња јавности је увек била већа када је убиство извршила жена, него када је то исто извршио мушкарац (Константиновић – Вилић, 1986 : 5).

Васпитани смо тако да верујемо да већина нормалних жена не би ни помислила о убиству, а камоли га починила. А онда када се то ипак догоди, поставља се неизбежно питање каква је то жена, односно зашто је то учинила. Управо етиологија даје, односно труди се да да, одговоре на ова и њима слична питања. За разлику од феноменологије која је прилично конкретна и бројчано експресивна, етиологија је апстрактна у својим теоријама, којих има, као што изрека каже, онолико колико има и теоретичара. Управо је из тог разлога јако тешко, ако не и немогуће, одредити се за једну која ће у потпуности објаснити феномен убиства, генерално, а самим тим и женског убиства.

Поред теорија, биће посматрани и криминогени фактори за које је пракса показала да имају највећи утицај на жену убицу, односно на формирање њене одлуке да убије. Они се уобичајено могу поделити на узроке, услове и поводе, при чему се узроци одређују као пресудни и одлучујући чиниоци који у датој ситуацији изазивају криминално понашање, док се услови могу посматрати као активности и утицаји, који олакшавају и омогућавају вршење кривичног дела, а поводи су спољни утицаји који утичу на доношење одлуке за извршење одређене криминалне активности.

Општеприхваћена је подела Габријела Тарда који је разликовао егзогене и ендogene факторе, при чему први произилазе из спољашње средине, док други обухватају биолошке и психолошке чиниоце. Спроведено истраживање показало је да од егзогених фактора највећи утицај имају породичне прилике, образовање, социјално – економски статус, односно запосленост, док су међу ендогеним факторима најзначајнији интелигенција, мотивација, емоције, карактер и темперамент жене убице.

4. 1. Криминолошке теорије о криминалитету жена

Од времена када је жени почела да се признаје способност да учествује у злочину, односно почини дело калибра убиство, па све до данас, развио се читав микрокосмос теорија о женском криминалитету, односно, још конкретније, о женама убицама. Пат Карлен у својој књизи Жена криминалац (1981.) тврди да се не може изградити општа теорија о криминалитету жена, јер – ни у животу, нити у теорији, не постоји типична жена криминалац (Игњатовић, 2009 : 111).

Почев од биолошке теорије Ломброза, преко Фројдове психолошке, па затим модернизовано савременим теоријама да је женска слобода узрок женског злочина, теоријска схватања су се развијала у правцу да је женски злочин последица маскулинизације женског понашања, односно настојања жене да се понаша као мушкарац у свакој, па и у криминалној сфери. (Islam et al, 2014)

У доба класичних теорија, сваки је злочин био третиран као мушки злочин и мушка активност. Жене су се ретко означавале као криминалне, оне су пре дефинисане као „болесне“ а порекло болести је смештено у сферу гинекологије (менструални синдроми, менопауза, трудноћа, постпорођајни синдром) (Крон et al. 2015 : 93). Међутим, будући да се стопа женског криминалитета повећавала из дана у дан, поставило се питање да ли је могуће објаснити криминалитет жена помоћу постојећих теорија о криминалитету мушкараца, односно колико би таква објашњења била релевантна (Islam et al. 2014).

У литератури најприсутнија класификација криминолошких теорија јесте подела на биолошке, психолошке и социолошке теорије, у зависности од тога којој групи фактора приписују одлучујући значај за појаву криминалног понашања.

4.1.1. Биолошке и психолошке теорије

Представници биолошке теорије су поставили хипотезу да мере чела, ушних шкољки и размака између очију одређују склоност појединца ка убијању (чланак о серијским убицама). Тако, већ поменути Ломброзо, као и остали поборници биолошких објашњења који су криминалитет жена приписивали аномалији изражене мушкости, односно комплексу мушкости, на основу антропомеријских мерења ствара концепцију „рођене преступнице“ и „рођене проститутке“, доказујући, на основу аутопсије, да су неке жене према структури кости лобање предодређене за вршење одређених типова злочина. Овај оснивач антрополошке школе је, захваљујући аутопсији коју је извршио после смрти једног познатог и опасног злочинца, дошао на идеју да се криминалци

битно разликују од часних људи (Игњатовић, 2009 : 33). Радило се о познатом разбојнику Willelli који је био прототип криминалца кога карактерише снага, енергичност и агресивност, а Ломброзо је, отварајући његову лобању дошао до закључка да облик његовог мозга има две црте које су заступљене код нижих примата (Игњатовић, 2009 : 33). Касније је то применио и на жене надограђујући поменућу теорију. „Једно поређење лобање жене злочинца са лобањама нормалних жена открива податак да се жене злочинци више приближавају мушкарцима, злочинцима и нормалним људима, него нормалним женама, посебно по спојеним чеоним луковима, саставу шавова, по кости доње вилице и по особеностима окципиталног (потилјачног) региона.“, стр. (Игњатовић, 2009 : 173). Такође, он наводи да је у свим расама, а нарочито цивилизованим, женска лобања више него мушка налик дечијој по капацитету и облику, и зато је увек инфериорнија и са рестриктивним могућностима. (Lombroso, Ferrero, Rafter, Gibson, 2004). Међутим, Ломброзо истиче да је природна ретрогресија жена проституција, а не злочин (Игњатовић, 2009 : 173). Ломброзо је сматрао да се „нормални“ женски криминалитет држи под контролом преко испуњавања женске улоге мајке, чиме се потискује сексуалност, (Крон et al. 2015 : 93).

Шелдон је 1940. испитивао људска тела и поделио телесне грађе у три групе: ендоморфи (дебео и низак), екторморфи (висок и мршав) и мезоморфи (атлетске грађе). Према Шелдону, људи мезоморфне грађе најсклонији су да имају криминалне предиспозиције (Schurman – Kauflin, 2000).

Неки су се аутори сконцентрисали на проучавање генетског наслеђа, тог тајанственог кода, подареног још на самом рођењу сугеришући да су неки људи рођени да буду насилни, они су рођени лоши (Schurman – Kauflin, 2000). Камерон и Фразер (Фрејзер) су окрили и у својој књизи 1987. године презентовали да је много женских извршилаца кривичних дела имало један ипсилон хромозом вишка, у њиховом генетском саставу. Верује се да овај хромозом који је вишак утиче на стварање високих нивоа агресије, а будући да се агресија повезује са насилним понашањем, овај је прекобројни састојак сматран одлучујућим (Schurman – Kauflin, 2000). Међутим, има истраживања која доказују управо супротно : упоређене су две групе извршилаца и показало се да је више криминалитета било присутно у оној групи која нема ипсилон хромозом вишка, те на овај начин видимо да је теорија подељена у погледу овог питања.

Према Сауеру, криминалитет жена произилази првенствено из физичке структуре жене и њеног позива материнства (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 324).

Мидендорф је подржавао став криминолога Амелуксена који је тврдио да су жене ближе пореклу живота него мушкарци, те повезивао криминалитет жена са генеративним процесима који се код њих одвијају вршећи на тај начин утицај на психолошко стање жене које је од кључног значаја при извршењу одређених кривичних дела, какво је, на пример, чедоморство. Мерген је тврдио да недостатак ипсилон гонозома утиче да су жене мање криминалне и да унутар криминалитета показују мање агресивне црте (Константиновић – Вилић, et al. 2010 : 327).

Старија криминолошка литература доводила је у везу менструациони процес¹³ и раздражљивост, те душевну лабилност у то време у везу са предузимањем деликата као што су крађе, паљевине, фалсификовање, увреде, клевете, убиства. Такође је разматрана и веза између трудноће и криминалитета, где је једна група аутора указивала на жудњу за поседовањем која усмерава труднице у правцу крађе, док су други, пак, указивали на повећање афективних деликата у току трудноће. У погледу климактеријума, веза са криминалитетом није ни теоријски нити емпиријски потврђена (Константиновић – Вилић, et al. 2010 : 373), мада је пракса показала да су жене у климактеријуму склоне породичном убиству или продуженом самоубиству.

За разлику од биолошки оријентисаних теоретичара, Вилијем Томас је објашњење видео у психолошким факторима, тврдећи да су мушкарци и жене потпуно другачијих црта личности, услед биолошки успостављене природе, која мушкарце чини активним, а жене пасивним и услед тога далеко мање способним за кривично дело. (Крон et al. 2015 : 92). Говорећи о психолошким теоријама, њима се настојао објаснити криминалитет истицањем типичне женске пасивности насупрот мушкој активности, затим слабог самопоуздања, веће плашљивости, веће емоционалности.

4.1.2. Социолошке теорије

Поред поменутих, јавља се још читава палета других теорија, као што су поткултурна теорија, теорија аномије, теорија етикетирања, теорија социјалног учења, теорија диференцијалне асоцијације као и читав низ феминистичких теорија, а које су оријентисане ка друштву и друштвеним факторима које сматрају пресудним за објашњење криминалитета.

¹³ Повезаност између менструације и криминалитета најчешће је илустрована примером крадљивица из Париза 1864. године када је од 56 жена ухваћених у пљачкању робних кућа у Паризу, чак њих 35 од 56 имало менструацију у току.

Према поткултурној теорији, жене су доминантно оријентисане према достигнућним циљевима какав је брак и такав их избор скреће од друштвених извора девијације и одвраћа од криминалних путања (Крон et al. 2015 : 108).

Теорија аномије, на сличан начин, мању присутност жена у криминалитету објашњава њиховом традиционалном оријентацијом ка браку и материнству.

Према теорији етикетирања, на кривична дела која врше жене гледа се као на мање озбиљна, са потцењивањем, па чак и подсмехом. Постоји и објашњење према коме су женска деца чешће објекат интензивне контроле у приватној сфери, те су тако мање склона девијантном понашању (Крон et al. 2015 : 109).

Када је реч о теорији социјалног учења, иако се сматрало у почетку да се она може применити само на мушкарце, ускоро се увидело да је социјално обликовање присутно и код жена. Илустративни пример јесте чињеница да насилне жене имају већу вероватноћу претрпљеног насиља у породици у односу на ненасилне жене.

Теорије диференцијалне социјализације мушкараца и жена истичу да родне разлике у насиљу потичу од чињенице да су мушкарци награђени за насиље, а жене кажњене, тако да у процесу социјализације уче како да потисну своје агресивне импулсе (Крон et al. 2015 : 156).

Феминистичке теорије, пак, женско насиље сагледавају као реакцију на патријархалне вредности којима је улога жена девалвирана (Крон et al. 2015 : 110). Феминизам указује на раније занемарене чиниоце криминалитета девојака, па се тако наводе следеће чињенице: доста младих девојака због сексуалне виктимизације бежи од куће, а многе се од њих у бекству, да би преживеле, одају криминалитету, крађи, пружању сексуалних услуга за новац, постају наркоманке, а затим и то да се и даље репродукује патријархални модел, који почива на породичној контроли женског сексуалног капитала, где се контрола жене врши преко контроле њихове сексуалности (Ињатовић, 2009 : 113).

4.1.3. Мешовите теорије

Следећу групу теорија, које се могу третирати као мешовите, карактерише истовремена присутност, односно признавање деловања и биопсихичких и социјално – економских фактора. Најпознатније присталице ових теорија су Ханс вон Хентиг, Мабел Елиот, Лук Овен Пике, Хегеман... Док је Хентиг истицао да је злочин „типично мушка реакција“, дотле Елиот наводи да је просечна жена мање изложена сукобима између својих етичких вредности, начина живота, и постизања својих циљева и да је то

главни разлог мањег учешћа у криминалитету (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 330). Пике је као главни разлог евидентних полних бројних разлика у кривичним делима видео физичку снагу која је, макар у ранијим временима, могла да буде важна за извршење кривичног дела. Бонгер је упоредио жену у социјалном простору са биљком у стакленој башти, од које је уклоњен сваки утицај који води до деликта (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 329). На ово се надовезује Калдвел са објашњењем да је мање учешће жена у криминалитету стога што се она ређе налази у ситуацијама које доводе до злочина, а не зато што је „боља“ (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 329). Ото Полак истиче „маскирани карактер женског злочина“ за који наводи да се састоји у томе што жена само привидно врши мање кривичних дела, већ да је она способна да своје преступе прикрије, ретко долази пред суд ради осуде а њен се злочин тешко открива, јер делује као подстрекач и помагач, а мање као извршилац (Константиновић – Вилић, 2010: 331). Према Полаку, социјални и културни фактори дуплог стандарда владајућег сексуалног морала, економски и професионални положај жена и утицај модерног оглашавања, представљају три главна фактора која доприносе женском криминалитету (Крон et al. 2015 : 94).

Ислам са својим колегама наводи да у криминолошкој теорији постоје 4 објашњења женског криминалитета и његових узрока:

- 1) теорије мушкости
- 2) теорије опортунитета
- 3) теорије маргинализације
- 4) теорије витештва

Теорија мушкости развијена је од стране Фреде Адлер, која је у својој књизи „Сестре по злочину“ развила идеју да се жене уклапају у понашање које личи на мушко понашање и за које верују да се њиме испољава мушкост, без обзира да ли је такво понашање конвенционално или криминално, при чему оне то чине са намером да на тај начин компензују анатомски недостатак мушкости.¹⁴ Укратко, према Клајну, оне покушавају да буду мушкарци.

Још је Ломброзо, отац биолошке теорије, заговарао да жена нападач има „мушку лобању“, прекомерну маљавост, као и телесне недостатке, односно капацитет мозга, који су сличнији онима код мушкараца него код жена некриминилаца. (Ислам et al. 2014.) Ломброзо је такође говорио да су наборане жене сличније вештицама, и управо

¹⁴ Фројд је писао о фрустрацијама жене због недостатка пениса, односно о њиховој зависти према мушкарцима због тог анатомског дефицита који имају у односу на њих.

је повезаност између набораности и криминалитета једна од најзабавнијих веза успостављених на терену криминологије, где су још од давнина научници сугерисали да постоји учесталост предњих вертикалних бора на лицима жена криминалаца (Schurman – Kauflin, 2000).

Фреда Адлер, са друге стране, тврди да су жене укљученије у криминалне активности сада него раније захваљујући растућем учешћу жена у социјалним покретима почев од 70-их година, што је довело до промене улоге жене у породици и осећања независности у погледу њеног рада и мишљења. Према Адлер, САД су 70 – их година биле епицентар женског криминалитета – без обзира на то што је апсолутна вредност броја кривичних дела извршених од стране мушкараца и даље била већа, ипак је стопа женског криминалитета расла неупоредиво брже од стопе мушког криминалитета. Такође, она тврди да не само да су жене све учесталији учесници у криминалној активности, већ и то да су њихови злочини озбиљније и насилније природе, а да је новонастала либералност у њиховом размишљању и пословима довела до интеграције неких „мушких“ особина као што су агресивност, тврдоглавост, наметљивост, односно да су научиле да користе и злочин као израз моћи, снаге, успеха, те су самим тим постајале све насилније.

Рита Симон је у својој књизи „Жене и злочин“ развила теорију опортунитета показавши да нема разлика између мушкараца и жена у погледу моралности, те да су биолошке карактеристике ирелевантне за извршење злочина. Сматрајући да су феминистички покрети утицали на смањење женског криминалитета, она поентира тиме да већа едукованост и независност жена доводи до опадања криминалитета, јер су оне, услед еманципације способније да спорне ситуације реше на мање насилан начин. Дакле, повећани број прилика (опортунитета) на страни жене директно утиче на смањење криминалитета насиља. У фокусу је манифестација мушке доминације у кући, на послу, у друштву, што умногоме ограничава активности жене, како некриминалне, тако и криминалне (Simon, Ahn – Redding, 2005).

Трећа битна теорија за објашњење природе и етиологије женског криминалитета је теорија економске маргинализације. Заговорници ове теорије тврде да веће учешће жена у криминалитету није последица нити повећане једнакости између полова, нити побољшане економске и финансијске ситуације жена. (Chesney, Lind, 1997). Према њима, жене су мотивисане да почине злочин као рационални одговор на немаштину и економску несигурност, па су сходно томе, главни узроци женског криминалитета незапосленост, слаба плаћеност, неадекватна социјална помоћ, и повећани број

домаћинстава са великим бројем деце, које води жена. (Small, 2000: 76). Теорија маргинализације чврсто је повезана са још две струје, а то су Марксистичка теорија и Феминистичка теорија. Прва објашњава да се жене одају криминалу из економских разлога и потреба, док друга повезује женски криминалитет са раним детињством жене и искуствима везаним за физичку или сексуалну тортуру коју је претрпела/ преживела.

Коначно, теорија витештва заговара да је кроз историју постојала мања стопа женског криминалитета због попустљивијег третмана који је према њима био примењиван од стране особља у заводима за извршење кривичних санкција.

4. 2. Ендогени фактори

Када је реч о ендогеним, односно факторима личности, превасходно се мисли на оне унутрашње чиниоце који прожимају свако људско биће, одређујући га на тај начин као јединку суи генерис, и који, као такви, доприносе различитим врстама понашања, укључујући и криминално, при чему је овде пажња посвећена управо повезаности између ендогених фактора и криминалитета. Још је Платон истицао да је злочин израз болесне душе и да због психичке дисхармоније долази до таквих страсти и тражења задовољстава која воде у криминал (Јовић, 1998 : 134). И док је убиство правни појам, за извршиоца (убицу) ово не важи – управо на његовим карактеристикама се и заснивају различита психолошка, психијатријска и психопатолошка разматрања која су у вези са овим кривичним делом, покушавајући да укажу на психичко стање убице и унутрашње покретаче овакве активности (Ћирић, 2013 : 325)

Ендогених фактора има у завидном броју, али је истраживање од стране аутора показало да се приликом вештачења пажња вештака највише усмерава ка интелигенцији, емоцијама, мотивима, карактеру и карактерним особинама, и евентуално, темпераменту.¹⁵

4.2.1. Интелигенција

Говорећи о интелигенцији, нема јединствене дефиниције која би била општеприхваћена и коришћена. Тако, интелигенција може бити дефинисана као способност адаптације или прилагођавања, односно као способност учења или пак, као способност коришћења старог искуства у новим ситуацијама (Рот, Радоњић, 2006:120). Када је реч о обрасцу за рачунање коефицијента интелигенције, IQ се добија као

¹⁵ Ниједан од предмета из узорка није садржао децидирано одређење типа темперамента, али су често описиване реакције на основу којих се може закључити о припадности конкретном типу, односно поседовању одређеног темперамента.

производ броја 100 и количника менталног узраста (утврђеног тестирањем) и календарског узраста .

С обзиром на вредност добијеног количника, односно на висину IQ, јављају се следеће категорије интелигенције :

- Веома висока интелигенција (количник интелигенције већи је од 120)
- Висока интелигенција (количник интелигенције је 111-120)
- Просечна интелигенција (количник интелигенције је 90 - 110)
- Исподпросечна интелигенција (количник интелигенције је 79 - 90)

Што се тиче умних заосталости, оне могу бити различитог степена, па се тако разликују дебили или морони, имбецили и идиоти. Дебили имају умни количник између 50 и 70, а на умном су узрасту детета од 8 до 12 година, умни количник имбецила је између 20 и 50, односно умни узраст између 3 и 7 година, док су идиоти најтеже умно заостале особе са умним количником испод 20, а умним узрастом испод 3 године (Pot et al. 2006 : 126). У распону од 70 до 130 је 95% људи, дакле је 5% људи је или умно заостало или умно надарено (Pot et al. 2006 : 125).

Терстон је закључио да не постоји само једна општа способност, већ низ основних, независних, тзв. примарних менталних способности (Pot, Радоњић, 2006 : 123). Ове различите врсте менталних способности означене су словима:

- W (word fluency) што значи флуентност, обиље и течност речи, манифестује се богатством речника, брзим и лаким налажењем потребних речи, као и лаким и течним говорним изражавањем
- V – разумевање, схватање вербално израженог садржаја
- N – нумерички фактор
- S – спацијални или просторни фактор
- M - фактор меморије
- P – перцептивни, опажајни фактор
- R – фактор резоновања

Код девојчица је развијенији V фактор (способност коришћења речи) и M фактор (способност механичког памћења), а код дечака N фактор (способност обављања једноставних математичких операција) и R фактор (способност налажења општих принципа) (Константиновић – Вилић, 1986 : 126).

Када је реч о повезаности интелигенције са криминалитетом, истраживањем је од стране аутора проверена хипотеза да су жене са нижим степеном интелигенције склоније да изврше убиство. Међутим, ваљало би ипак нагласити да нису сви предмети

из испитиваног узорка садржали податке о интелигенцији. С друге стране, већина жена убица код којих је било података о интелигенцији, поседује граничну интелигенцију, док се само код по једне јавља натпросечна интелигенција са једне, односно дебилитет, са друге стране. Ирена Цајнер је својим истраживањем, које представља једно од најопсежнијих која су спровођена на ту тему, установила да у 78,9% жене чедоморке имају просечну интелигенцију, иако овај уредни коефицијент најчешће остаје на нивоу неискоришћеног потенцијала - оне су врло примитивне, често без елементарног образовања, а уколико су и прошле одређени образовни процес, њихово искуствено знање је испод очекиваног.

4.2.2. Темперамент

Темперамент потиче од латинске речи темпераментум, што значи права мера. Темперамент значи једну својеврсну сразмеру „животних сокова“ смештених у организму сваког човека (Јовић, 1998 : 57). Антички филозоф Хипократ и његови следбеници Теофраст и Гален сматрали су да у организму човека постоје четири врсте течности : коле (жуч), сангвус (крв), мелус холе (црна жуч) и флегма (слуз) и да у зависности од тога која од ових течности преовлађује, по Галену, настају четири врсте виталних формула, названих „темпераменти“ : колеричан, сангвиничан, меланхоличан и флегматичан (Јовић, 1998 : 58). Према Роту, темпераментом се означава, пре свега, колико се лако, колико се често, и са којим интензитетом и трајањем јављају осећања, као и то који се емоционални тон најчешће јавља (пријатне или непријатне емоције) (Рот, 1996 : 235). Колерички темперамент се огледа у јаким осећањима, лаком решавању на акцију и честом узбуђењу, карактеришу га нагле и јаке реакције. Сангвинички темперамент има човек који брзо реагује, чија осећања, међутим, нису јака, и не трају дуго те тако такав човек брзо прелази из негативног у позитивно расположење, реакције су му брзе али слабе. Флегматички темперамент има онај човек који реагује ређе, реакције су му слабе и спорије. Коначно, меланхолички темперамент поседује човек који ретко реагује, али када реагује, онда то чини интензивним осећањима која дуго трају, његове су реакције ретке, споре али јаке, стр. (Рот et al. 2006: 204 – 205).

Павлов је, насупрот томе, одредио четири типа функционисања нервног система, при чему, иако Рот и Павлов полазе од различитих основних полазишта, ипак им се садржина објашњења о свакој врсти темперамента поклапа, па тако живахном типу функционисања нервног система одговара сангвинички темперамент, односно преовлађујући утицај крви, необузданом типу нервног система одговара колерични

темперамент, односно доминантни утицај жучи, мирном типу нервног система одговара флегматични темперамент, те преовлађујући утицај служи, док слабом типу функционисања нервног система одговара меланхолични темперамент, односно доминантна улога црне жучи (Јовић, 1996 : 59).

У теорији нема потврђених веза између криминалитета и темперамента, иако се може претпоставити да су особе колеричког и сангивничког темперамента склоније брзим и наглим реакцијама, па се то тако може пренети и на извршење криминалних активности. Ни резултати истраживања спроведеног од стране аутора нису утврдили никакву поуздану повезаност, зато што ни у једном предмету није било класификације по темпераменту, осим што су у појединим случајевима реакције биле описиване као „нагле, непромишљене“ или, пак „успорене“.

4.2.3. Карактер

Реч карактер је грчког порекла и у аутентичном преводу значи печат, знак или отисак на новцу који је коришћен још у античкој Грчкој. Реч карактер се најчешће употребљава као синоним речи личност. Према Фројдовом схватању, за формирање личности одлучујуће је рано детињство. Особине и црте, према мишљењу Д. Креча и Р. Крачфилда, трајне су одлике неке особе које карактерише доследност понашања у бројним различитим ситуацијама (Јовић, 1998 : 35). Најчешће је код жена убица констатовано постојање особина као што су егоцентричност, егоизам и примитивизам (Константиновић – Вилић, 1986 : 132). Егоцентричност се огледа у давању примата остваривању својих потреба, жеља и интереса, а занемаривању туђих, односно њиховом потпуном потискивању у други план. Повезано са егоцентричним особинама жена убица, јављају се и егоизам, лажљивост, ласкавост, подмуклост, при чему се ове особине карактера жена убица јављају код екстравертних личности, којих је више међу женама убицама, али и код неколико интровертних, које су биле уздржаније у испољавању својих емоција, па су неуспехе преживљавале у себи, кумулирајући мржњу према будућој жртви (Константиновић – Вилић, 1986: 132). Рахман и Хусеин су, 1984.године, проучавајући жене преступнице у Бангладешу, утврдили да су жене убице биле значајно интровертне, за разлику од оних које су вршиле друге врсте кривичних дела и за које се установило да су екстравертне (Игњатовић, 2009: 211).

Од карактерних особина чедоморки, Ирена Цајнер је установила да су код испитаница преовладале : егоцентричност, егоизам и примитивизам. Највећи број њених испитаница прво ради на задовољењу својих потреба, а тек накнадно или

ретроактивно размишља о последицама које такво њихово поступање може имати по друге. Егоизам се огледа у њиховој деструктивности свега онога што може, или би могло да им штети. Као и све остало, и своје нерођено дете посматрају кроз призму сопствених интереса, и након што га оцене као директну опасност по себе, воде трајну борбу против његовог постојања, најпре кроз негирање и скривање трудноће, а потом кроз сам чин чедоморства. Што се примитивизма тиче, примитивну особу одликује низак културни и образовни ниво, усредоточеност на узак круг потреба, интереса, циљева и мотива, који су претежно лични, а минимално друштвено оријентисани. Међутим, Цајнер наглашава да се, у поређењу са извршитељкама других врста убистава, чедоморкама не могу приписати карактеристике као што су подмуклост, лукавост и неискреност. Оне по правилу „добре ћерке, супруге, мајке“, свега 1/5 од укупног узорка показала се као немарна и њихов је циљ управо одржавање оваквог позитивног статуса у окружењу њене породице.

4.2.4. Емоције

Говорећи о осећањима или емоцијама, оне за Рота представљају доживљај човековог вредновања и субјективног односа према стварима, људима, догађајима и према сопственим поступцима (Рот, 1996: 175). Емоционалне особине које је Константиновић – Вилић приликом свог истраживања проналазила у личним листовима испитаница биле су емотивна лабилност и емотивна незрелост. Такође је утврђено да жене имају много заједничких црта са децом, да је њихово осећање морала дефицитарно, да су осветољубиве, љубоморне, и склоне да се свете са рафинираном окрутношћу (Игњатовић, 2009 : 175). И сам аутор приликом истраживања уочава да је најчешће присутна емоционална особина код жена убица управо њихова емотивна лабилност.

4.2.5. Мотивација

Коначно, требало би се осврнути на процес мотивације, односно мотиве који руководе женама приликом извршења кривичног дела убиства. Према Кречу и Крачфилду, мотив је потреба или жеља удружена са намером да се постигне одговарајући циљ (Јовић, 1998 : 59). Мотиви за извршење дела су најчешће тешко нарушени међусобни односи односно љубомора у случају мужева, напуштање односно неиспуњење обећања за закључење брака у случају вереника, међусобно неслагање и свађе у случају родитеља, ради одстрањивања и лишавања себе бриге око њиховог чувања у случају деце, односно да би избегле срамоту или осуду средине уколико се

радило о ванбрачном детету (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 375). У истраживаном узорку преовладали су следећи мотиви: отклањање малтретирања и физичког злостављања у брачној и ванбрачној заједници, мржња и нетрпељивост, постизање ослобађања од новорођенчади, постизање ослобађања од мужа који је досадио, решење спора око ствари или имовине, освета према другим лицима, постизање ослобађања од малолетног детета, љубомора због напуштања и занемаривања, освета према брачном другу, ванбрачном или разведеном супругу, увреда и понижавање, користољубље, заштита повређене части због принуде на обљубу, заштита повређене части због наговарања на обљубу са другим, одбијање непосредног физичког напада, односно жеља да се дође до детета, (Константиновић – Вилић, 1986: 140).

4.3. Егзогени фактори

Поред ендогених фактора, за развој криминалитета од подједнаког су значаја и егзогени фактори - фактори социјалне средине. Њих има доста, почев од породице у којој се човек рађа, и која као основна јединица људског друштва има круцијални значај и допринос у формирању људске личности, преко школе у којој се наставља започети процес социјализације и образовања, слободног времена чија структура итекако детерминише потоњи животни стил појединца, малолетничких банди и социопатолошких појава као што су алкохолизам, наркоманија, коцкање, проституција а које се неретко јављају као пратиоци адолесцентског доба, па све до запослености и материјалних прилика које су свиме овим директно условљене, а које су од примарног значаја за егзистенцију појединца. Наравно, када је реч о етиологији жена убица нису сви поменути фактори подједнако значајни, те ће надаље бити презентовани само они најзначајнији.

4.3.1. Породична средина

Породица, као основна јединица грађе читаве људске цивилизације свакако да представља значајан криминогени фактор. За развој личности, породична средина је од пресудног значаја, јер је то „неизбежна средина“ или „средина без избора“ наметнута детету (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 358). Еминентни психолог Никола Рот, везано за значај који породица има на формирање дететове личности, наводи : Деца из породица у којима постоји међусобно поверење, љубав и другарски односи и између родитеља самих и између родитеља и деце, вероватније је да ће бити одрасли људи са

позитивним особинама (са осећањем независности, сигурности у себе, уравнотежени, са добрим социјалним контактима) него што ће постати деца из породица у којима су чести сукоби и размирице и у којима нема довољно љубави и бриге за дете (Димовски, 2013 : 252).

Николић Ристановић наводи да половина испитаница у истраживаном узорку сматра да им је живот у детињству био срећнији од каснијег живота, док њих три сматрају да им је једини срећни период у животу било рано детињство.

Посматрајући хронолошки раст и развој детета у окриљу породице, види се да се најпре код детета у најмлађим годинама живота јавља жеља за опонашањем истополног родитеља – девојчице опонашају мајку, дечаци оца, у њима виде своје узор, подражавају их и поистовећују се са њима, да би овај однос у нешто каснијим годинама прерастао у благо ривалство према њима. Социјализација у широј друштвеној средини у данашње време креће све раније, будући да су деца, због (све чешћег) пословног ангажовања обоје родитеља, упућена на вртиће и продужене боравке од најранијег детињства. Након шесте године, социјализација детета почиње да се остварује и у школи и од тада почиње континуирано вишестрано наметање улога детерминисаних диктатом традиције. Период предпубертета код девојчица карактерише од раније присутна жеља за идентификацијом са мајком, док код неких долази до идентификације са старијом сестром, пријатељицом, јунакињом неког филма, односно књиге (Константиновић – Вилић, 1986: 34). Овај је период такође обележен настојањем (неких) девојчица да се ослободе стега родитељског гнезда, отргну контроли и истргну из раља успостављане дисциплине и васпитања, па се тако често јавља непослушност и бунт, као и борба за независност личности и проналажење сопственог идентитета. У периоду пубертета долази до нарочито видљивих телесних промена, условљених необузданошћу хормона. Док је пажња младића више усмерена према спољашњем свету, пажња девојке је управљена према њеним психолошким процесима и интересовању за имагинарни живот (Константиновић – Вилић, 1986 : 35).

У погледу односа деце према очекивањима родитеља, Николић – Ристановић наводи да се испитанице могу поделити у две групе: оне које су настојале да испуне очекивања родитеља, које преовлађују, и оне које су се свесно и намерно понашале супротно од очекивања родитеља, те да је највећи број жена прихватио је у потпуности традиционалне обрасце понашања које су им наметнули родитељи - „Мислим да би ми живот био другачији да сам била мушкарац, онда ме бар нико не би тукао“ (Мерима), (Николић – Ристановић, 55 - 56) . Такође, породица је та која је, нарочито у ранијим

времена, имала утицај на други криминогени фактор – образовање, на тај начин што су се у породицама са више деце, превасходно уколико су она била различитог пола, родитељи опредељивали за школовање само мушке деце, и на овај начин девојчицама ускраћивали прекопотребну едукацију.

Када је реч о женама чедоморкама, што се тиче њихових примарних породица, истраживање које је спровела Цајнер показало је да су оне строго патријархалне и конзервативне, крутих ставова, са мноштвом табу тема, једна од њих је и сексуалност, па су тако учестали случајеви прибојавања од оца или од оба родитеља. Упадљиво је присутна повученост и оскудност социјалних контаката у току детињства, па им је тако недостајало друштво вршњака, које би представљало идеални критеријум за самовредновање сопственог понашања. У време њиховог девојаштва, долази до још израженијег редуковања односа са супротним полом, што исходује мањком искуства, наивношћу и фрустрацијама. Ова рестрикција социјалних контаката постепено доводи до плиткоумности, што исходује тиме да жене чедоморке располажу скромним репертоаром решења, а њихов стил живота и правила из њиховог социјалног миљеа инхибирају интелектуални развој, док маса тема у таквом окружењу представља табу.

Иначе, с обзиром на компактност и функционалност односа у породици, разликује се сређена и несређена породична средина. Док сређену породичну средину карактерише хармоничност породичних односа, дотле несређену породицу одликују дискрепанција родитељских односа, што жигосе читаво одрастање деце. Најчешће се као разлог за поремећај породичних односа наводи хронични алкохолизам оца, односно чињеница да се мушкарац неретко одавао коцкању, нераду, напуштању брачне заједнице. (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 361 - 363). Константиновић - Вилић и Петрушић наводе да су сређени породични односи постојали су у 61,19% у истраживаном узорку, међутим упечатљиво је да су, без обзира на међусобне добре односе родитеља, односи родитеља са децом били емоционално хладни, да се отац и мајка нису свађали, али да девојчици нису ништа дозвољавали, тако да је живела у сталном страху да не каже неку погрешну реч или да не уради нешто против воље родитеља, док је само једна жена изјавила да је имала срећно детињство (Константиновић – Вилић et al. 2010: 360). Тремблеј, Харден, Мекдаф и остали су установили да се породичним односима може објаснити 38% агресивног понашања (Димовски, 2013 : 254). Тако су Кенан и Шо 1995. године спровели истраживање у којем су нагласили да је агресија деце од две године резултат постојања извршених кривичних дела од стране њихових родитеља (Димовски, 2013 : 254.).

Насупрот сређеној и несређеној породици, које по својој структури представљају потпуне породице, стоји дефицијентна породица коју је таквом учинила смрт једног од родитељ, односно њихов развод. Одсуство оца може бити значајан фактор креирања осећаја беспомоћности, зависности и тешкоћа у односима са мушкарцима (Николић – Ристановић : 50). Жене убице углавном су потицале из потпуних, али вишечланих породица, те није могла бити посвећена пуна пажња сваком детету, тако да су често старија деца бринула о млађој (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 363).

Посебну улогу у породичним односима има жена – мајка, која, по природи ствари, кроз читаво детињство представља узор за девојчицу. По правилу, она би требало да буде извор позитивне енергије, односно да зрачи сигурношћу, срдачношћу, топлином, те да својим понашањем представља адекватни узор детету. Међутим, истраживање је показало да је мајка била ауторитативна и строга за разлику од оца, да са мајком није могао да се успостави емоционални контакт (Константиновић – Вилић et al. 2010: 360).

Садерланд је тврдио да постоји велики утицај разорене породице на преступништво, при чему је сразмера девојчица преступница из ових породица већа од сразмере дечака преступника из сличних породица, (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 359).

Поред примарне, од великог је значаја и функционалност односа у секундарној породици. Николић Ристановић наводи да је за жене обухваћене истраживањем које је спровела карактеристично рано ступање у брак, односно ванбрачну заједницу, као и то да нису имале предбрачног искуства ни са својим будућим, нити са другим мушкарцима. Типични разлози ступања у брак су воља оца или другог одраслог мушкарца у породици, бекство од насиља у другој (примарној или секундарној) породици, односно из небезбедног окружења, (Николић – Ристановић, 2000 : 64). Из истраживаног узорка види се да је велики број жена убица у раној младости одлазио из родитељске куће и заснивао брачне или ванбрачне заједнице, углавном са старијим лицима, у неким случајевима разлика у годинама је била четрнаест, па и двадесет година, (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 365).

Насиље у породици је такође значајан криминогени фактор који се повезује са примарном, а у контексту доприноса жртве извршењу кривичног дела нарочито са секундарном породицом, али ће због посебног значаја који има бити обрађен у оквиру виктимолошког аспекта, односно у делу у коме се сагледава однос између жртве и извршиоца дела.

4.3.2. *Образовање и запослење*

Што се школе и образовања тиче, још је Виктор Иго изјавио да „отварање једне школе води затварању једног затвора“, указујући на тај начин на њихов енормни значај. Према подацима истраживања убистава у Југославији, образовање убица је ниско и највећи број међу њима су неписмени, самоуци и они са неколико разреда четворогодишње основне школе (66,9), а у оквиру истраживаног узорка, жене убице су у већини случајева завршиле 1 – 4 разреда основне школе или су неписмене, што је узроковано заосталим схватањима средине о непостојању потребе за школовањем женске деце, односно слабо материјално стање породица из којих потичу, и где се родитељи радије опредељују за школовање мушке деце (Константиновић – Вилић, 1986 : 108). Тотман, Јудовиц и Фелтхаус установили су низак степен образовања жена убица, (Димовски, 2013 : 261). Као последица свега тога, јавља се примитивна необразована личност. Образовање само по себи директно утиче на занимање жена, односно врсту послова које оне обављају, те тако што су оскуднијег образовања, то је већа вероватноћа да се опсег послова које обављају своди искључиво на сферу домаћинства. Сви ови послови на које су упућене имају у бити репетитивни карактер, те се као такви доживљавају као досадан, заморан и некреативан рад. Међутим, патријархална социјализација којом је обележено читаво њихово детињство, научила их је да су то једини послови које оне могу обављати, односно за чије су извршење способне. Међу женама чедоморкама највише је земљорадница и радница, а нешто мањи број службеница, док је проценат студенткиња и ученица готово занемарљив. Особе без занимања претежу у коришћеном узорку. Наиме, такве особе теже налазе запослење, што их чини економски зависним од неког другог (супруга, партнера, примарне породице).

4.3.3. *Социо – економски статус*

Под материјалним или економским приликама подразумева се поседовање имовине, односно средстава за живот, као и рад и напор ради стицања тих средстава, затим могућности људи да их стичу по друштвеној подели рада: да ли су запослени, да ли до средстава за живот долазе сопственим радом или на други начин; на шта троше материјална средства, какав им значај придају у односу на друге друштвене вредности (живот, част, слободу); какав им животни стандард та средства омогућавају, да ли су људи штедљиви или се односе расипнички према тим средствима, затим, којем друштвеном слоју припадају с обзиром на своје економске прилике и како материјалне

прилике утичу на њихово друштвено понашање, укључујући ту и преступничко (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 353). Материјални статус и финансијске прилике могу се посматрати као криминогени фактор са једне стране, у смислу економске зависности жене и њене финансијске потчињености мужу, коју она одлучује да прекине у једном моменту, а са друге стране у погледу тога што сиромаштво и оскудица са собом повлаче и непросвећеност, односно погодују развоју примитивних особина личности, изопачених ставова и предрасуда. Материјално економске прилике условљавају настанак свих облика кривичних дела, па и убистава (Константиновић – Вилић, 1986 : 106). Међутим, испоставило се да жене ретко убијају из користољубља, те се њихов економски статус више третира као криминогени фактор у смислу непросвећености и примитивности коју са собом (обично) носи живот у сиромаштву и оскудици. Истраживања показују да је међу убицама највећи број из економски слабијих друштвених слојева, а да слабе материјалне прилике изазивају свакодневну бригу за основне животне потребе, неспокојство, психичку пренапрегнутост, што све негативно утиче на социјално отуђење и преступничко понашање (Константиновић - Вилић et al. 2010 : 353 - 354).

Иако насилни мужеви деле ниски социјални статус својих спруга, њихов је образовни ниво ипак нешто виши и они су чешће били запослени у односу на своје супруге, те је општа карактеристика испитиваног узорка да су новцем располагали мужеви и то без обзира да ли су га они зарађивали или не : „Ја сам добијала плату и кад узмем коверат одмах бих га предавала њему“ (Николић – Ристановић, 2000 : 65 - 67). У породици постоји економска неједнакост мушкарца и жене, која присиљава економски несамосталну жену да живи у заједници са мушкарцем од кога економски зависи, да трпи тиранију и злостављање, док једног дана то не прекине извршењем убиства, које прихвата као једини излаз (Константиновић -. Вилић, Петрушић, 2010 : 354) . Економска зависност, почев од родитељске куће па до удаје, повлачи и сваку другу врсту зависности од других и немогућност самосталног и слободног развоја и понашања (Константиновић – Вилић, Петрушић, 2010 : 357).

4.3.4. Социопатолошке појаве

Што се социопатолошких појава тиче, у литератури је нешто више пажње посвећено повезаности алкохолизма са криминалитетом жена, док остале појаве нису разматране у већој мери (Константиновић – Вилић, 1986 : 117). Употреба алкохола код жена делује деструктивније на личност него код мушкараца - нестаје осећање достојанства и

поштовања саме себе и других, интелектуалне и остале способности слабе, као и могућност прилагођавања (Константиновић – Вилић, 1986 : 118). Ипак, требало би нагласити да се алкохолизам ређе јавља на страни жене убице него на страни жртве – мушкарца, тако да се не може третирати као непосредни криминогени фактор, већ му се придаје само посредни значај. Што се проституције тиче, показало се да проститутке ређе врше убиства, док су чешће оне саме жртве убистава (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 366).

V ВИКТИМОЛОШКИ АСПЕКТ

Амерички криминолог немачког порекла Ханс вон Хентиг у свом делу Злочинац и његова жртва (1948) указује на то да злочин углавном има два партнера : учиниоца дела и жртву. Имајући то у виду, потребно је размотрити и другу страну злочина, односно сагледати женско убиство и са виктимолошког аспекта, најпре кроз постојећи однос са жртвом, а потом кроз евентуални, и најчешће уистину постојећи, допринос жртве. Међутим, аутор скреће пажњу да су до сада проучавани односи на релацији жена убица – муж насилник, односно жена чедоморка – дете, док релације са осталим виктимизираним категоријама у теорији нису успостављене, преваходно имајући у виду да је ипак брачни/ ванбрачни партнер најчешћа жртва жене. У прошлости то јесу била деца код кривичног дела чедоморства, мада, како је показало истраживање спроведено од стране аутора, у последње се време ово кривично дело не врши, или макар, не открива.

5. 1. Однос са жртвом и допринос жртве

Жртве жена убица су лица из најближе околине, односно лица са којима су у блиским међусобним односима, будући да жена веома ретко, чак изузетно, убија непознато лице (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 374). Притом, постојећа као и од стране аутора спроведено истраживање показало је да је драстично више било жртава мушког него женског пола, а најчешће је то брачни/ ванбрачни партнер жене која убија. Аутори наглашавају да жене, за разлику од мушкараца, то најчешће чине да би спречиле да саме буду убијене (Николић – Ристановић, 2000: 18). Према Бограду, мушкарци користе екстремно насиље да контролишу и доминирају, док жене користе насиље са смртних исходом да би се ослободиле мушког насиља (Николић – Ристановић, 2000: 22). Истраживање Наташе Мрвић и Весне Николић Ристановић на узорку од 370 жена показало је да је у 50% случајева убистава чије су жртве мужеви постојало тешко насиље мушкараца према жени. Уједно је однос жена убица жртва породичног насиља – мушкарац насилник жртва убистава најпроучаванији што се тиче виктимолошког аспекта.

Што се жртва тиче, висок је проценат жена убица које су своје жртве налазиле међу особама са смањеном могућношћу одбране (убиство детета, болесног или уснулог супруга или друге жене) (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 373). Деца спадају у категорију такозване „невине жртве“ будући да њихово само постојање, без активног доприноса представља провокацију за извршиоца, односно узрокује извршење

кривичног дела. Жртва је, код знатног броја убистава оно лице које свесно или несвесно изазива или провоцира извршење кривичног дела (Константиновић – Вилић et al. 2010: 373).

5.2. Синдром злостављане жене

5.2.1. Насиље у породици

Није случајно Gelles рекао да је породица, ако се изузме војка за време рата, друштвена институција са највише насиља, односно место где постоје највеће шансе да се буде убијен/а, физички нападнут/а, ударен/а, пребијен/а или ошамарен/а (Николић – Ристановић, 2000: 17) .

Истраживање спроведено 1993. године од стране испитивачица Института за криминолошка и социолошка истраживања на узорку од 192 жене показало је да је више од половине анкетираних жена било жртва неке врсте насиља у браку (58,3%), при чему је 49% њих било психички малтретирано, а 18,7% физички злостављано и исто толико њих жртва силовања, односно покушаја силовања од стране сопствених мужева (Николић – Ристановић, 2000 : 19). Такви мужеви – насилници бивају описани од стране жена као изузетно груби људи, лењи и порочни, без обзира да ли се тај порок односи на жене, коцку или алкохол.

Посебно је значајна друштвена неупадљивост породица у којима постоји насиље, оне у широј друштвеној средини добро функционишу и постојање насиља се не примећује (Николић – Ристановић, 2000 : 9). То је, између осталог, један од разлога зашто се све до шездесетих и седамдесетих година прошлог века веровало да је насиље у породици веома ретко и неуобичајено понашање. Николић – Ристановић наглашава да је свим спроведеним истраживањима заједничко да су утврдила постојање повезаности између насиља међу родитељима у примарној породици и насиља у секундарној породици, односно међу брачним партнерима, док је нешто ређе утврђена веза између насиља над децом у примарној породици и насиља међу брачним партнерима.

Према члану 3 Конвенције о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици „насиље у породици означава свако дело физичког, сексуалног, психичког, односно економског насиља до којег долази у оквиру породице или домаћинства, односно између бивших или садашњих супружника или партнера, независно од тога да ли учинилац дели или је делио исто боравиште са жртвом.“

Најчешћи облици насиља у породици су:

- физичко насиље које се испољава као : гурање, ударање, угризи, дављење, убоди, физичко мучење, чупање за косу, непружање неопходне неге и помоћи угроженим категоријама лица, убиство као најекстремнији вид физичког насиља
- сексуално насиље, у виду: сексуалног задиркивања, непожељних сексуалних предлога и коментара, нежељеног додиривања, болних или понижавајућих сексуалних чинова, присилног сексуалног односа, инцеста...
- психичко насиље, испољено као: игнорисање, исмевање, псовање, подругивање, претње, принуде, застрашивање, вређање, манипулисање децом...
- економско насиље, које се огледа у : контролисању приступа новцу, ускраћивању новца, спречавању запошљавања односно образовања¹⁶, неједнакој доступности заједничким финансијским средствима...

Од свих ових облика, најмање је видљиво психичко насиље, међутим показало се да оно може оставити најдалекосежније последице, и на крају, довести до извршења злочина од стране жртве према насилнику.

Насиље у породици постало је синоним за насиље над женама као резултат неравнотеже моћи између мушкараца и жена (Бок, 2000 : 24). Насиље у породици увек представља злоупотребу моћи и контролисање чланова породице који су беспомоћнији у било ком погледу (болесни, финансијски зависни...).

Делови универзалног друштвеног механизма којима се одражава невидљивост насиља према женама, којима се репродукује ћутање морају да буду идентификовани и то су:

1. Појам моралне жене,
2. Став да је насиље у породици приватна ствар
3. Предрасуда да је жртва крива и да су жене у ствари мазохисткиње
4. Чињеница да је реч мушкарца легитимна
5. Уверење да су насилници патолошки случајеви (Вујадиновић et al. 2009 : 100).

Гледано кроз призму традиционалних схватања, морална је жена која ћути, трпи, повинује се. Неморална је она која тражи развод или покушава да на било који други начин изађе из (породичне) ситуације у којој се нашла. Тако, друштво радије упире прстом у злостављану жену која је решила да напусти насилника, него што се усуђује да тој истој жени и помогне. Ставом да је насиље у породици приватна ствар, који се данас донекле може сматрати анахроним, покушала се спречити државна интервенција

¹⁶ У истраживаном узорку од стране аутора, једна од жена убица наводи како јој је супруг бранио не само даље образовање, већ и запослење.

у случајевима када се јављало породично насиље, а несумњиво је да ова тобожња супрематија приватне сфере иде искључиво у корист мушкарца – насилника. Такође, често је присутно схватање како су жене мазохисткиње које уживају у насиљу од стране мушкараца, те га зато не напуштају, односно став према коме се жени приписује кривица за претрпљено насиље под паролом да га је сама изазвала, односно заслужила. Недопустивост и једног и другог је толика да их не треба посебно дискутовати. Везано за то, још увек у нас постоји некакво неписано правило по коме ће се пре, односно више веровати речи мушкарца него жене, што обесхрабрује њене покушаје да претрпљено насиље пријави. Коначно, постоји и уверење како су насилници патолошки случајеви, међутим пракса је ову тврдњу оставила непотврђеном, будући да је показала како су они у већини случајева потпуно нормални људи, без било каквих регистрованих психопатологија.

Walker је на основу дубинских интервјуа са 400 претучених жена формулисала теорију научене беспомоћности и теорију циклуса насиља, које су кључне за покушај разумевања овог комплексног феномена. Према њој, теорија научене беспомоћности састоји се из три компоненте: информација о томе шта ће се десити (могућност), когнитивна представа о могућности да се нешто догоди (учење, очекивање, веровање, перцепција) и понашање, а полази од постојања три врсте проблема: интелектуалних, перцепцијских и оних који су везани за осећања (Николић – Ристановић, 2000 : 24). Традиционална родна социјализација учи жене, додуше погрешно, како оне немају, или имају јако мало директне контроле над својим животом, те се на тај начин врши хендикепирање сваке идеје о потенцијалном активном супротстављању насилнику. Погрешно се одсуство њиховог супротстављања објашњава женских мазохизмом.

Комплементарна овој, јесте теорија цикличности насиља која препознаје три фазе из којих се овај циклус састоји. Најпре, циклус започиње етапом стварања тензије коју прати мање насиље, да би уследила етапа акутног злостављања и бруталног насиља, док се циклус затвара етапом „примирја“, коју карактерише љубав и нормално понашање насилника, где он користи свој шарм као манипулативну технику са циљем да злостављану жену задржи у вези стварањем лажне наде како је насиље само прошлост, док је заправо жена у овој фази највише психолошки виктимизирана. Притом, уочава се да је жена зависна од његове пажње, а мушкарац од њеног опроштаја (Николић – Ристановић, 2000 : 25). Цикличност насиља најбоље осликавају следеће изјаве:

„Између батина био је добар“ или „Говорио је да неће никад више.

Ове изјаве дају најаргументованији одговор на питање зашто жена једноставно није отишла већ је уместо тога починила убиство. У више од половине насилних веза, жене су налазиле оправдање за насиље од стране мушкарца: „само тај пусти алкохол“, „жена мора мало и да истрпи“, „ко се бије тај се воли“ итд. (Николић – Ристановић, 2000: 81). Однос жена према претрпљеном насиљу може бити активан и пасиван, што, како истраживања показују, умногоме зависи од тога јесу ли претрпеле насиље у примарној породици или не. Тако, пасивни однос је карактеристичнији за жене које се са мушко – женским насиљем нису среле у примарним породицама, док је активни однос према првим батинама преовлађујућа карактеристика жена које су биле сведоци насиља оца, односно другог мушког члана породице, према мајци, односно другом женском члану породице (Николић – Ристановић, 2000 : 73). Активно понашање огледа се у покушајима жене да побегне од насилног партнера, тражењу помоћи од породице и полиције, супротстављању жене, неповиновању његовим налозима, и сл. Што се образаца погоршавања насиља тиче, најчешћи узрок јесте управо женино активно понашање, односно њени покушаји да се супротстави насилнику, односно да напусти брачну/ ванбрачну заједницу. Према теорији преживљавања, жене остају у насилним везама не зато што су пасивне, већ зато што су покушавале да побегну, односно да се спасу, али је то остало без успеха (Николић – Ристановић, 2000: 85). Међутим, онда када су претње постале толико реалне да су довеле до прекорачења уобичајене границе насилничког понашања, односно репертоара насиља, неке од жена које су годинама трпеле насиље, одједном се окрећу против насилника и свом силином обрушавају на њега, па тако управо партнер који прети често постаје коначна жртва убиства (Николић – Ристановић, 2000: 88).

Фактори ризика за вршење насиља могу бити на индивидуалном, интерперсоналном и нивоу заједнице, односно друштва. Фактори који доприносе виктимизацији на индивидуалном нивоу јесу : младост, неискуство, неписменост, ниско образовање, незапосленост, ниска примања, низак социо – економски статус, преживљена виктимизација у детињству, ментални поремећај... На интерперсоналном нивоу као фактори ризика јављају се : разлике у образовном нивоу између партнера, разлике у примањима између партнера, брачна неслога... На нивоу заједнице и друштва делују фактори као што су сиромаштво, незапосленост, прихватање насиља, односно традиционалне родне норме које подржавају насиље (Бок, 2000 :100) .

Међутим, потребно је нагласити да је неопходно да се акт насиља догоди више од једном, односно барем два пута не би ли се понашање третирао као насиље, односно да би жена била сматрана „злостављаном женом“.

5.2.2. Појам и примена синдрома злостављане жене

У феминистичкој теорији указује се на „синдром злостављане жене“ (Battered Women Syndrome - BWS), као на подврсту пострауматског стресног поремећаја са психичким и емоционалним последицама које могу да буду од значаја за објашњење женине перцепције опасности и извршења убиства. (Николић – Ристановић, 2000 : 9 – 10). Неподношљивост брачног живота најбоље илуструје пример жене која наводи да је живот у затвору много лакши него у браку (Константиновић – Вилић et al. 2010 : 377).

Вештачење синдрома злостављане жене даје вештаку прилику да објасни пороти како је дошло до тога да жена верује да се налази у непосредној опасности чак и онда кад околности убиства не указују на постојање непосредне опасности на начин на који се она традиционално цени, односно помаже утврђивању степена урачунљивости, као и степена кривичне одговорности учиниоца у условима постојања злостављања као облика провокативног понашања од стране жртве (Николић – Ристановић, 2000 : 149). Међутим, у теорији је критикована терминологија, односно коришћење речи синдром, уз сугерисање да она указује на постојање каквог обољења, те да је адекватније користити термине као што су искуство, ситуација и слично.

Да би постојао „синдром злостављане жене“, нужно је да буду испуњена 4 услова:

- 1) присуство признатог трауматског стресора,
- 2) поновно доживљавање трауматских догађаја из прошлости без вољног размишљања о њима,
- 3) утрнулост емоција и избегавање подсећања на злостављање, и
- 4) комбинација различитих симптома који указују на појачавање одговора на изазов (Николић – Ристановић, 2000 : 149 - 150).

У САД све се више значаја придаје провокативном карактеру дужевременог злостављања, а доказ о постојању синдрома злостављане жене први пут је прихваћен пред америчким судом 1984. године у случају Држава против Кели. Овом приликом је Врховни суд Њу Џерсија истакао да неке жене постају деморализоване и деградиране чињницом да не могу да предвиде или контролишу насиље, тако да западају у стање психолошке парализе и постају неспособне за предузимање било какве радње која би могла да побољша или измени ситуацију (Николић – Ристановић, 2000 : 150). Синдром

злостављане жене, без обзира на васколики значај који има, не сматра се душевним поремећајем, те тако не може бити основа за битно смањену урачунљивост. Међутим, без обзира на све екстензивнију примену овог синдрома пред америчким судовима, нашој је судској пракси овај појам потпуно стран, једино се о њему може говорити у контексту тога да се насиље од стране жртве према извршиоцу дела третира као олакшавајућа околност приликом одмеравања казне.

VI ЕМПИРИЈСКИ ОКВИР

Знајући да не постоји потпуни склад теорије и праксе, аутор увиђа нужност да емпиријски провери научно утемељене чињенице. На овај начин, настоји се што прецизније профилирати типична жена – убица, иако друштвена стварност и шароликост животних миљеа и стилова то умногоме отежавају, па чак и онемогућавају. Убиство као такво, одувек је привлачило пажњу јавности, а тим пре у случајевима када се у улози убице нашла жена, што чини ово истраживање интересантним али у истој мери и прилично изазовним, нарочито када се има у виду сива зона, за коју се верује да постоји превасходно у погледу извршења кривичног дела чедоморства, будући да се оно тешко открива и још теже доказује.

Емпиријски оквир биће конструисан најпре описом самог истраживања, односно представљањем предмета, циља, узорака и метода који су коришћени приликом истраживања, да би потом биле презентоване хипотезе које су истраживањем проверене. На самом крају, биће приказани, како дескриптивно, тако и табеларно резултати истраживања, који као такви, представљају најбитнији део истог.

6. 1. Опис истраживања (предмет, циљ, узорак, методи)

Будући да сам помен кривичног дела убиства и даље превасходно асоцира на извршиоца мушког пола, нарочито када се ради о тежим облицима овог кривичног дела, женска убиства још увек представљају изузетак, и као таква представљају атрактивну тему за истраживање, с обзиром на малобројност постојећих истраживања вршених на ту тему и њену неоправдану запостављеност. Дакле, управо су ови фактори у садејству са значајем и актуелношћу теме, определили аутора да као предмет свог истраживања одреди убиства¹⁷ извршена од стране женских лица. Притом, предмет обухвата женска убиства без обзира на узраст извршиоца, односно без обзира на било које друго својство (специфичност) извршиоца.

Циљ истраживања могао би се одредити као проучавање феноменологије и етиологије убистава извршених од стране женских лица на територији Града Ниша и Општине Прокупље за период од последњих двадесет година, односно покушај профилирања типичне жене убице, на поменутој територији, за поменути период. Овај општи циљ, остварен је кроз низ посебних циљева, односно утврђивање:

1. узраста жена убица,

¹⁷ Под појмом убиства обухваћени су све правне квалификације овог дела, дакле обично убиство, све врсте тешких, као и све врсте привилегованих убистава, са посебним освртом на чедоморства.

2. облика убистава које су починиле, односно покушале жене убице
3. места, времена, начина и средстава извршења убистава од стране жена
4. егзогених и ендегених кримоногених фактора
5. односа између убице и убијеног, односно евентуално постојање „синдрома злостављане жене“
6. постојање саучесништва, стицаја или рецидивизма
7. висине изречених казни затвора.

Пошто су за кривично дело чедоморства надлежни основни, а за остала кривична дела убистава виши судови, узорак на коме је рађено јесу предмети, односно правноснажне пресуде Основних и Виших суда у Нишу и Прокупљу за период 1996 – 2016. године.

Истраживање је спроведено електронском провером података (за период од 2010. до 2016, а који је обухваћен електронизацијом), односно методом увида у уписник и издвајањем потребног узорка. На овај начин дошло се до узорка од 15¹⁸ жена убица, од којих је њих 10 извршило кривично дело, а преосталих пет покушало његово извршење. Притом, два лица из истраживаног узорка извршило је двоструко убиство, те је тако укупан број жртава 17.

Методи који су коришћени у току истраживања јесу: индуктивни, дедуктивни, аналитичко – дескриптивни, статистички (приликом извођења закључака, представљања резултата, сачињавања табела) , case study и компаративни метод, метод мерења и компилације, као и анализа садржаја. Код анализе садржаја, нарочита пажња посвећена је следећим подацима : бројно стање извршених убистава, узраст и брачно стање жена убица, место, начин и средство извршења, сезонске варијације, саучесништво, стицај, рецидивизам, социо – економски статус жена убица (и у примарној и у секундарној породици), образовање, занимање и запосленост, породичне прилике и односи у примарној и секундарној породици, интелигенција, карактер и карактерне особине, темперамент, емоције, односно постојање евентуалних менталних поремећаја.

¹⁸ Аутор скреће пажњу на физичку недоступност одређеног броја предмета, односно уписника из којих би се издвојио истраживани узорак, превасходно мислећи на узорак Основног суда у Нишу, за период од 1996. до 2016. године. С друге стране, из Основног суда у Прокупљу дато је званично саопштење како у омеђеном периоду није било чедоморстава на територији за коју је њихов суд надлежан. Последица овога је да у пронађеном узорку није било ниједног кривичног дела чедоморства.

6. 2. Хипотезе које су проверене истраживањем

Спровођењем истраживања, проверене су следеће постављене хипотезе:

1. Жене убице потичу углавном из дефицијентних породица или породица са поремећеним односима.
2. Примарне породице жена убица најчешће припадају нижој, радничкој класи и карактерише их одсуство финансијске стабилности.
3. Код жена убица где је чину убиства претходило насиље у секундарној породици, постојао је поремећен однос са оцем у примарној породици.
4. Жене убице су претежно нижег образовног статуса.
5. Жене убице су углавном незапослене, домаћице, односно запослене су на радним местима која карактерише ниска квалификациона структура.
6. Не постоји претежно старосно доба у коме жене врше убиства.
7. Жене убице имају нижи коефицијент интелигенције.
8. Жене убице најчешће убијају да би заштитиле себе од малтретирања и злостављања, или да би се ослободиле нежељеног детета, ређе су присутни остали мотиви
9. Већину убистава жене су извршиле у окриљу породице.
10. Жртве жена убица најчешће су њихови брачни, односно ванбрачни партнери.

С обзиром на карактеристике истраживаног узорка, нису могле бити проверене следеће хипотезе :

1. Кривично дело чедоморства углавном врше жене млађе од 25 година.
2. Кривично дело чедоморства најчешће врше жене које нису у браку.

6. 3. Резултати истраживања

Имајући у виду да се у предмету истраживања пошло од правноснажности пресуда, то онда нису коришћени подаци о броју пријављених убистава од стране жена, већ само правноснажне одлуке надлежних судова, те је због тога узорак (вероватно) знатно мањи.

6.3.1. Феноменологија

Узорак, како је напоменуто, чини 15 жена убица, од којих су две извршиле двоструко убиство, те је укупан број жртава 17. Од тога, 5 жена је покушало извршење кривичног дела, док су остале и успеле у томе, односно извршиле дело. У свим случајевима покушаја радило се о обичном убиству.

Табела бр 2 : Квалификација дела

Обично убиство	4	26,67%
Тешко убиство	5	33,33%
Привилеговано убиство	1	6,67%
Покушај убиства	5	33,33%

Када се ради о стицају, њих две (13,37%) извршиле су двоструко убиство. Говорећи о саучесништву, већина није имала саучесника, односно није имала својство саучесника (80%), док је преосталих 20% њих дело извршило у саучесништву.

Табела бр. 3: Саучесништво

Саучесништво	ДА	НЕ
*	20%	80%

У погледу рецидивизма, свега њих 3 (20%) било је раније осуђивано, међутим радило се о делима која нису повезана, односно сродна са убиством (нити генерално крвним деликтима, као што је на пример : фалсификовање службене исправе), те се тако не могу третирати као његова увертира.

Када говоримо о околностима извршења дела, најпре, што се тиче места, највећи број жена убијао је у затвореном простору, и то соби (60%). Од осталих места, јављају се кафана у једном случају, аутомобил у другом, односно отворени простор, углавном двориште, у осталим случајевима. У погледу времена убијања, односно сезонских

варијација, није могао бити успостављен никакав шаблон. Једини месец који је нешто драстичније одскакао јесте август, у коме је било извршено 20% убистава. Везано за начин извршења дела, углавном се радило о ударању (46,67%), пуцању (20%), убадању (20%), односно тровању (6,67%) и гушењу (6,67%). Једна жена је својсто саучесника стекла на тај начин што је помагала у прикривању дела, те одвожења у шуму лешева родитеља свог ванбрачног партнера. Начин директно условљава средство, па се тако у највећем броју предмета као средство извршења јавља секира (26,67%), затим следе пиштољ и нож са по 20%, потом руке, односно физичка снага са 13,33 %, тупи предмети : офингер и телефонска слушалица – 13,33%, и отров у једном случају (6,67%)¹⁹.

Табела бр. 4: Начин и средство убијања

Начин		Средство	
Ударање	46,66%	Секира	26,67%
Пуцање	20%	Пиштољ	20%
Убадање	20%	Нож	20%
Тровање	6,67%	Отров	6,67%
Гушење	6,67%	Физичка снага	13,33
		Тупи предмети	13,33%

Допринос жртве најчешће се огледао у испољеном насиљу, провокацијама, односно претњама, при чему у погледу улоге жртве не постоји једнообразност. Ипак, највише је жена убица које су живота лишиле, односно покушале да лише свог брачног/ ванбрачног партнера (29,41%). Што се тиче осталих жртава, биле су разнолике, па се тако јављају: сопствена деца (11,75%), зет (11,75%), родитељи ванбрачног партнера (11,75%), туђе дете (5,89%), отац (5,89%), брат (5,89%), свекрва (5,89%), комшија (5,89%), односно супругова шефица (5,89). Овим је потврђена једна од хипотеза да када убијају, жене то обично чине према члану породице, односно у окриљу породице.

¹⁹ Овде је реч о двоструком убиству, где је мајка оба своја детета отровала на исти начин, у размаку од десетак дана.

Табела бр. 5 : Жртве

Брачни/ ванбрачни партнер	29,41%
Сопствена деца	11,75%
Зет	11,75%
Родитељи ванбрачног партнера	11,75%
Туђе дете	5,89%
Отац	5,89%
Брат	5,89%
Свекрва	5,89%
Комшија	5,89%
Супругова шефица	5,89%

За њих 9 био је надлежан Виши суд у Нишу, а за преосталих 6 Виши суд у Прокупљу. Основни суд у Нишу и Основни суд у Прокупљу за поменути период нису имали кривична дела која би одговарала истраживаном узорку.

Квалификацију дела приказује следећа табела:

Коначно, што се тиче висине казне, дефинитивно најдужа казна затвора била је 20 година, најкраћа годину дана, односно годину дана условне осуде. Просечна висина казне у истраживаном узорку била је 8,18 година.

Табела бр.6: Висина казне

20 година	(1)
15 година	(2)
14 година	(2)

12 година	(1)
9 година	(2)
4 године, 10 месеци	(1)
3 године	(1)
2 године	(2)
1 година	(2)
1 година условно	(1)

6.3.2. Етиологија: егзогени фактори

Уколико се пође од њихове старости, види се да не постоји претежно старосно доба у коме жене врше убиства, чиме је проверена једна од хипотеза (6). У узорку је било жена старости почев од 19 па све до 68 година, колико је имала најстарија. Просек њихове старости је 37,3 година.

Што се тиче етничке припадности, њих четири биле су Ромкиње, што чини 26,67%.

Говорећи о њиховом брачном стању, скоро половина њих било је удато (46,67%), затим следе разведене са 26,67%, неудате са 20%, и једна која је живела у ванбрачној заједници (6,67%).

Табела бр. 7 : Брачно стање

Удате	46,67%
Неудате	20%
Разведене	26,66%
Ванбрачна заједница	6,67%

Углавном су имале деце. Свега њих 20% није имало деце, док су преостале имале и то:

Табела бр. 8: Број деце

Једно дете	2	13,33%
Двоје деце	4	26,66%
Троје деце	2	13,33%
Осморо деце	1	6,67%

Односи у њиховој примарној и секундарној породици завређују нешто више пажње. Иако није код свих наведено из какве породице потичу, код оних где јесте, стоји да се ради о радничкој породици (26,67%). Једној испитаници су родитељи били разведени, а код још једне постојао је покушај развода родитеља. Код њих три, присутно је било насиље у породици оца према мајци, односно насиље брата код четврте, при чему се дешавало да и оне буду малтретиране (13,33%), односно сексуално узнемираване (6,67%). Није било података код сваке од њих о бројности чланова породице, али код оних код којих је постојао такав податак, углавном се радило о вишечланим породицама, са двоје и више деце, док је у једном случају испитаница била треће од чак десеторо деце.

Када је реч о образовању, највећи број њих имао је средње образовање (40%). Притом, углавном се радило о профилима као што су : фризер, грађевински техничар, машински техничар и слично. Затим следе неписмене са 26,67% (једна од њих понављала је први разред два или три пута), а потом жене са завршеном основном школом које чине 20% истраживаног узорка. Свега њих две из узорка биле су факултетски образоване, што представља 13,33% узорка.

Табела бр. 9 : Образовање и запослење

Образовање		Запослење	
Неписмене	26,67%	Запослене	26,66%
Основно образовање	20 %	Незапослене	60%
Средње образовање	40%	Студент	6,67%
Високо образовање	13,33%	Повремени послови	6,67%

Уско повезана са образовањем је њихова запосленост, па је тако свега 26, 66% њих било запослено, једна је радила на повременим пословима (6,67%), док су остале биле незапослене (66,67%), од тога једна студент (6,67%).

Што се њиховог социјалног статуса тиче, није било довољно података нити за примарну нити за секундарну породицу, те се тако само за њих три (увидом у постојећу фотодокументацију) може закључити да живе у крајњој беди, од чега једна чак живи у условима без струје и воде (према њеној изјави).

Социо - патолошких појава такође није било, осим у случају једне испитанице која је лечена од зависности од наркоманије. Није уочена никаква веза са алкохолизмом, коцкањем нити са проституцијом.

6.3.3. Етиологија: ендогени фактори

Што се интелигенције тиче, проверена је хипотеза да жене убице имају нешто нижи коефицијент интелигенције. Иако нису сва вештачења садржала податке о интелигенцији, ипак се код већине оних која јесу показало да се интелигенција жене налази на доњој граници (37,5%). Просечну интелигенцију имала је једна испитаница, исподпросечну две, док су ментално ретардиране такође биле две испитанице. За једну од њих утврђено је да је степен менталне заосталости на нивоу тешког дебилитета.

Од карактерних особина, често је константована примитивна структура личности (20%), односно склоност ка импулсивном реаговању. Такође, навођене су особине као што су егоцентричност, аутодеструктивност, антисоцијалност, емоционална неангажованост, нарцистички карактер и слично. О незрелости и нестабилности њихових личности сликовито говори податак да је једна од њих у млађим годинама секла вене, а друга покушала самоубиство (на други, непознати начин).

Говорећи о емоцијама, најприсутнија је била емоционална лабилност (46,67%). Поред тога, код 33,33% њих утврђено је постојање афекта страха и гнева, односно афективна лабилност (6,67%), као и низак праг толеранције на фрустрацију (6,67%). Након извршеног дела, понашање и држање жена убица је такво да се оне углавном не кају (једна чак и певуши приликом разговора са вештаком), односно негирају или пак тврде да су биле приморане. Интересантно је да је једна од њих захтевала посету свештеног лица, што је својеврсни знак покајања и жеље за искупљењем.

Жене убице углавном нису боловале ни од каквих менталних поремећаја (86,67%), док су свега две патиле од менталне заосталости. Код две испитанице утврђено је да је урачунљивост у време извршења дела била смањена, али ипак не битно.

Што се тиче њиховог физичког изгледа и конституције, нема довољно података али је уочљиво да је код неколицине њих вештак наглашавао да се ради особи неупадљивог изгледа, неретко ситне грађе.

Сви су ови резултати показали да не постоји једнообразност како у погледу профила жене убице, тако и у погледу извршења кривичног дела убиства, односно да је јако тешко успоставити шаблон такозваног „женског“ убиства. Иако неких правилности несумњиво има, ипак оне немају карактер принципа који се могу генерално примењивати приликом проучавања, односно спровођења превенције код ових злочина.

ЗАКЉУЧНА ЗАПАЖАЊА

Имајући у виду све напред наведено, види се да криминалитет жена, уопштено говорећи, односно конкретније, женска убиства, уопште не представљају раритетну појаву у данашње време. Без обзира на то што мушка убиства и даље бројчано предњаче, и женска убиства постају све бројнија.

Управо из тог разлога, неопходно је пажљиво проучити и сагледати све етиолошке и феноменолошке карактеристике и обележја убистава која врше жене, са циљем њихове што успешније превенције, односно са циљем што адекватније индивидуализације казне, уколико превенција не успе.

Рад је у целини показао да се, иако нема никаквих законитости нити шаблона који би се могао утврдити, ипак неке правилности, односно сличности могу изнаћи и утврдити, а што би помогло што потпунијем контурисању профила типичне жене убице, уколико такав постоји.

Будући да су, како теорија, тако и пракса показале да је најчешћа жртва жена убица њихов брачни, односно ванбрачни партнер од стране кога су биле (обично дужевремено) злостављане, то би превенција ових злочина требало да иде у правцу рестрикције насиља у породици, односно његове минимализације која би у неком моменту могла да одведе до потпуне елиминације истог. Са тим у вези, требало би порадити на освешћивању жртава насиља, охрабривању да исто пријаве, односно повећању ефикасности деловања полицијских и правосудних органа, онда када оно најзад буде пријављено. Поражавајућа је чињеница да насиље ескалира након пријаве, обично као последица неадекватне реакције, односно неодвајања жртве и насилника, те тако исходује једним од убистава: или насилник убија жртву, или жртва убија насилника.

Што се тиче кривичног дела чедоморства, као типичног репрезента женског криминалитета, аутор је мишљења да нема места привилегованом карактеру овога дела, будући да постојање евентуалног постпорођајног поремећаја није научно утемељено, те се њиме ово дело не може оправдати. Управо из тог разлога, дело би требало третирати на исти начин као да је извршено и од стране неког другог сродника, нпр. оца, а у којем случају би било третирано као тешко убиство, те је оваква позитивна дискриминација, овог пута у корист жена, свакако недопустива.

Коначно, аутор предлаже нову инкриминацију у смислу постојања привилегованог дела убиства, онда када то чини лице (најчешће жена) након дугогодишњег насиља у породици (које је било регистровано, пријављено или на неки други начин утврђено).

На овај начин би се наше законодавство приближило америчком и генерално, прозападним вредностима којима и иначе (неоправдано) стреми, а које уважава постојање синдрома злостављане жене као олакшавајуће околности, па чак и основа за ослобођење од кривичне одговорности.

Циљ је овога рада био, између осталог, и скретање пажње на ову, неоправдано запостављену и занемарену тему, односно њен значај и актуелност, те се изражава нада да ће у будућности завиднији број страница у уџбеницима, односно импозантнији број истраживања бити њој посвећен.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Adler, F. (1975). *Sisters in crime : The rise of the new female criminal*
2. Бакшић – Муфтић, Ј. (2006). *Женска права у систему људских права*, Правни факултет Универзитета у Сарајеву, Сарајево
3. Бок, Г. (2000). *Жена у историји Европе*, Минхен
4. Цајнер, И. (1993), *Особне и социодемографске карактеристике починитељица чедоморства*, Факултет за дефектологију, Загреб
5. Chesney Lind, M. (2013). *Women and crime, the female offender (electronic version)* преузето 28.08.2016. (линк недоступан)
6. Craig, M. (2004). *Perinatal risk factors for neonaticide and infant homicide: can we identify those at risk? (electronic version)* преузето 02.09.2016.
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1079289/>
7. Ђирић, З. (2013). *Судска психијатрија*, Правни факултет, Центар за публикације, Ниш
8. Де Бовоар, Симон (1983). *Други пол*, БИГЗ
9. Димовски, Д. (2013). *Криминолошко одређење убиства*, Ниш
10. Flowers, R.V. (1995). *Female crimes, criminals and cell mates (electronic version)*, преузето 20.09.2016.
https://books.google.rs/books?id=E1yEigS_O6oC&pg=PA55&dq=sister%20in%20crime%20freda%20adler&hl=sr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=sister%20in%20crime%20freda%20adler&f=false
11. Игњатовић, Ђ. (2009). *Теорије у криминологији*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд
12. Islam, Banarjee, Khatun (2014). *Theories of Female criminality : A criminological analysis (Electronic version)* преузето 17.09.2016.
<http://ijcst.journals.yorku.ca/index.php/ijcst/article/view/39737/35977>
13. Јовић, М. (1998). *Криминална личност – да ли се рађа или постаје*, Лесковац
14. Ковачевић, Р, Кеџман, Б (2005) *Жене убице своје деце (electronic version)* преузето 07.09.2016. <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0351-2665/2005/0351-26650504031K.pdf>
15. Константиновић - Вилић, С. (1986). *Жене убице*, Градина
16. Константиновић – Вилић С, Петрушић, Н. (2010). *Жене, закони и друштвена стварност, књига 1*, Ниш
17. Константиновић – Вилић ,С, Николић – Ристановић, В, Костић, М (2012) *Криминологија*, Ниш
18. Крон Л, Павићевић О. (2015). *Смрт Лолите и рађање Лолит*, Ано Домини, Београд
19. Linzer Schwartz, L, Isser K,N, *Endangered children: Homicide and Other crimes (electronic version)*, преузето 05.09.2016. године
https://books.google.rs/books?id=tFfNBQAAQBAJ&pg=PA55&dq=neonaticide&hl=sr&sa=X&ved=0ahUKewigosOMI_3MAhXFuBQKHejdAREQ6AEITAB#v=onepage&q=neonaticide&f=false
20. Lombroso, C, Ferrero, G, Rafter, N, H, Gibson, M. (2004) *Criminal woman, The prostitute and Normal Woman (electronic version)* преузето 29.08.2016.
https://books.google.rs/books?id=S3g29DITxNsC&printsec=frontcover&dq=women+and+crime+female+offender&hl=sr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=women%20and%20crime%20female%20offender&f=false

21. Miller, E.M. (1986). *Street women*, Temple University (electronic version) преузето 22.09.2016. https://books.google.rs/books?id=2e-NRTvZNEAC&printsec=frontcover&dq=street+women+eleanor+miler&hl=sr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=street%20women%20eleanor%20miler&f=false
22. Милојевић И, Марков, С. (2013). *Увод у родне теорије*, Универзитет у Новом Саду, Центар за родне студије
23. Nalepa, L, Pfefferman, R (2013). *Female killers and popular culture* (electronic version), преузето 03.09.2016. https://books.google.rs/books?id=pjE7u5y-yt0C&pg=PR11&dq=female+killers+and+popular+culture&hl=sr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=female%20killers%20and%20popular%20culture&f=false
24. Недовић, С. (2005). *Савремени феминизам, Положај и улога жене у породици и друштву*, Београд
25. Николић – Ристановић, В. (2000). *Од жртве до затворенице*, Прометеј – Земун
26. Ortner, Sherry B. (1974). *Is female to male as nature is to culture?* (Electronic version) преузето 19.08.2016. https://www.uio.no/studier/emner/sv/sai/SOSANT1600/v12/Ortner_Is_female_to_male.pdf
27. Пешић, В. (1972). *Убиства у Југославији*, Београд
28. Рот, Н. (1996): *Опита психологија*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
29. Рот, Н, С. Радоњић (2008). *Психологија (за други разред гимназије)*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд
30. Simon, R, Ahn – Reading, H. (2005) *The crimes women commit, the punishment they receive* (electronic version) преузето 22.09.2016. https://books.google.rs/books?id=2U8QKQEBZj8C&printsec=frontcover&dq=women+and+society+rita+simon&hl=sr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=women%20and%20society%20rita%20simon&f=false
31. Smart, С (1977). *Women, crime and criminology* (electronic version) преузето 11.09.2016. https://books.google.rs/books?hl=sr&lr=&id=GQZUAQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=women+crime+and+criminality+smart&ots=c_3Ar7sW2E&sig=8lMJvo89cBJou3wwdzD6BsoTgOo&redir_esc=y#v=onepage&q=women%20crime%20and%20criminality%20smart&f=false
32. Schurman – Kauflin, D, (2000). *The new predator – Woman who kill : Profiles of female serial killers* (electronic version) преузето 09.09.2016. https://books.google.rs/books?id=FnkAcx_A3zcC&pg=PA14&dq=the+new+predator&hl=sr&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=the%20new%20predator&f=false
33. Вујадиновић Д, Станимировић, В. (2009). *Студије рода*, Правни факултет у Београду, Београд
34. Вулама, Г. (2009) *Криминалистичко истраживање казног дела чедоморства- примери из праксе*, Полицијска сигурност (Загреб), год.18, број 4
35. Шаљић, Е (2010), *Кривично дело убиства детета при порођају у Кривичном законик у Србије* (electronic version) преузето 19.09.2016. http://www.academia.edu/4887134/KRIVICNO_DJELO_UBISTVA_DJETETA_PRI_PORODAJU_U_KRIVICNOM_ZAKONIKU_SRBIIJE

ОСТАЛА БИБЛИОГРАФИЈА

1. .Кривични законик ("Сл. гласник РС", бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 и 108/2014)
2. Душанов законик
3. Хамурабијев закон
4. Конвенција о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици

ЖЕНЕ УБИЦЕ

Сажетак

Убиство, као несумњиво најтежи, и по последицама најдалекосежнији акт хомо сапиенса, на свим меридијанима и у свим историјским епохама завређује енормну пажњу јавности, подједнако и стручне и опште. Међутим, по неком неписаном правилу, улога убице обично се приписује мушкарцу, док се жена чешће посматра као жртва, што не одговара у потпуности друштвеној стварности. Будући да су жене (и) у овој сфери неоправдано запостављене, аутор рада настоји да скрене пажњу на женска убиства, која у данашње време нису тако раритетна појава, односно да проучи њихову како феноменологију, тако и етиологију са циљем што потпунијег разумевања овог свирепог чина, односно ради профилирања типичне жене убице, те превенције оваквих дела у будућности. Значајан део рада посвећен је чедоморству, које, иако донекле анахроно кривично дело, ипак представља типични репрезент женског убиства. Такође, аутор доста пажње посвећује и виктимолошком аспекту убиства, односно доприносу који је жртва евентуално имала, и за који се показује да најчешће постоји, нарочито када се у улози жртве налази брачни / ванбрачни партнер који врше дужевремено насиље. Стога, пажњом аутора био је обухваћен и синдром злостављане жене коме наша судска пракса (неоправдано) не придаје значај, иако би ваљало да у будућности дође до промена у том погледу. Коначно, да све теорије не представљају само мртво слово на папиру, потврђује спроведено истраживање којим се донекле успео контурисати профил убице. Ипак, показала се истинитом застрашујућа чињеница да убица може бити било која жена, с тим да су неке жене предиспонираније и склоније томе. Стога, аутор настоји да укаже својим радом управо на те карактеристике које повезују све, или већину жена убица, издвајајући их од осталих припадница истог пола, и још више, да скрене пажњу (превасходно стручне) јавности на ову атрактивну, а недовољно истраживану тему са циљем њене што потпуније експлорације у будућности.

Кључне речи: жене убице, пол, жене, убиство, чедоморство

FEMALE MURDERERS

Summary

Murder, as undoubtedly the most difficult and most far-reaching consequences of the act of human race, in all meridians and in all historical epochs deserves enormous public attention, in both professional and general way. However, according to an unwritten rule, the role of killers is usually attributed to men, while women are more often seen as a victim, which does not fully correspond to social reality. Since women are as well in this sphere unjustifiably neglected, author of the paper is trying to draw attention to the female murderers, which nowadays are not that rare phenomenon, and to consider how their phenomenology, etiology is leading to a more complete understanding of this cruel act and furthermore profiling typical female murderers with a goal of prevention of such acts in the future. A significant part of the work is devoted to neonaticide, which, though somewhat anachronistic criminal offense, it is a typical representative of killings done by women. The author also devotes a lot of attention to a victimological aspect of the murder, and the contribution that the victim possibly had, especially in the case of victims of marital / long term partners who had been committing violence on them for quite a while. Therefore, the attention of author was also covering the syndrome of abused women whom our jurisprudence (unjustifiably) attaches no importance, although it would be good that in the future there is a change in this aspect. Finally, all theories are not just a word on the paper, but are confirmed by a survey conducted, with which it was managed to reconstruct the profile of the killers. Moreover, it was proved to be true - the frightening facts that the killer could be any woman, with that, that some women are more prone to it. Therefore, the author tries to focus her paper at precisely these characteristics that link all or most of the murderess, separating them from other members of the same sex, and more, to draw attention (mainly professional) of the public to this attractive and insufficiently researched topic with the aim to complete the started exploration in the future.

Keywords: female murderers, gender, women, murder, neonaticide

БИОГРАФИЈА КАНДИДАТКИЊЕ

Ива Антић рођена је 19.08.1991. године у Нишу. Основну школу „Добрила Стамболић“ у Сврљигу и гимназију „Бора Станковић“ у Нишу завршила је са одличним успехом, као носилац дипломе „Вук Караџић“. Основне академске студије права завршила је на Правном факултету Универзитета у Нишу са просечном оценом 9,97. Била је добитник стипендије Фонда за младе таленте „Доситеја“ школске 2013/14. и 2015/16. године. Мастер академске студије права уписала је школске 2015/ 2016. године. Испите на мастер студијама положила је са просечном оценом 10,00.

У току студија, била је учесница такмичења у симулацији суђења из области антидискриминационог права у Београду 2013. године, као и део тима Правног факултета у Нишу на такмичењима у симулацији суђења из области међународног трговинског права – Willem C. Vis International Commercial Arbitration Moot 2013. у Београду (pre moot) и 2014. у Бечу. Била је полазница Семинара из беседништва, као и чланица и једна од оснивача Нишког беседничког кружока, и бавила се красноречјем у току читавог студирања, те освојила 1. и 2. место на Такмичењу из беседништва 2012. и 2014. године. Поред тога, била је део редакције часописа „Правник“, полазница Регионалне школе Међународног хуманитарног права, Правне клинике за заштиту жена, као и семинара Еристичка дијалектика у домену примене права.

Већница је Општинског већа у Сврљигу од 2013. године, задужена за омладину и пројекте. Активиста је у неформалном сектору и учесница на бројним програмима неформалног образовања, од којих истиче : Семинар на тему права мањина у Мостару, Семинар ЛАП – обука за писање локалних акционих планова, Семинар о креирању буџета за локалне заједнице, Тренинг НИТ – ненасиље, интеркултуралност, толеранција, најпре у својству полазника, а потом и вршњачког едукатора. Течно говори енглески, а познаје француски и италијански језик. Тренутно обавља приправнички стаж у адвокатској канцеларији у Нишу.